

ALEXANDER DULEBA–PAVOL LUKÁČ–MIROSLAV WLACHOVSKÝ

Zahraničná politika Slovenskej republiky východiská, stav a perspektívy

VÝSKUMNÉ CENTRUM SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI PRE ZAHRANIČNÚ POLITIKU

RESEARCH CENTER OF THE SLOVAK FOREIGN POLICY ASSOCIATION

Alexander Duleba–Pavol Lukáč–Miroslav Wlachovský:
Zahraničná politika Slovenskej republiky. Východiská, stav a perspektívy

Vydalo

© Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku –
Friedrich Ebert Stiftung, Bratislava 1998.

Názory uvedené v publikáciách Výskumného centra Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku sú osobnými názormi autorov a nemusia nevyhnutne korešpondovať s názormi pracovníkov SFPa, jej poradných orgánov a Správnej rady.

Jazyková korektorka: Jitka Madarásová
Zodpovedný redaktor: Miroslav Wlachovský

ISBN 80-967745-4-9

OBSAH

Úvod	4
Kapitola I. Slovenská republika v meniacej sa Európe a v meniacom sa svete	7
1. Základná charakteristika SR a jej postavenia na medzinárodnej scéne	9
2. Predpoklady a charakteristiky zahraničnej politiky SR	11
3. Situácia v strednej Európe po skončení studenej vojny	6
4. Nové medzinárodné výzvy a národné záujmy Slovenskej republiky . . .	9
Kapitola II. Najvýznamnejšie úlohy zahraničnej politiky Slovenskej republiky	22
1. Ideové a organizačné predpoklady zahraničnej politiky SR	25
2. Zahraničná politika a bezpečnosť	28
3. Zahraničná politika a prosperita	32
4. Vzťahy so susedmi a stredná Európa	38
5. Kľúčové bilaterálne vzťahy SR	50
Záver	59

ÚVOD

Zahraničná politika je jedným zo základných znakov suverenity štátu. Predstavuje súhrn stanovených cieľov, nástrojov a postupov, prostredníctvom ktorých štát presadzuje svoje záujmy v zahraničí. Úspešnosť zahraničnej politiky závisí od viacerých vnútorných a vonkajších faktorov, medzi ktoré patria predovšetkým: miera vnútorného konsenzu pri definovaní národných záujmov, tradície a skúsenosti pri plánovaní a uskutočňovaní zahraničnej politiky, jej inštitucionálne zabezpečenie, úroveň prípravy ľudských zdrojov, charakter medzinárodného prostredia a pod. Cieľom našej práce je analýza medzinárodného postavenia a zahraničnej politiky Slovenskej republiky po piatich rokoch existencie samostatného štátu, rovnako ako i pokus o načrtnutie možného modelu efektívnej zahraničnej politiky pre Slovensko v krátkodobom i strednodobom výhľade.

Slovensko získalo štátnu samostatnosť v roku 1993 po rozdelení Česko-Slovenskej federatívnej republiky. Veľmi rýchlo dosiahlo medzinárodné uznanie a úspešne nadviazalo diplomatické vzťahy s kľúčovými krajinami sveta. Od vzniku SR prevládol široký vnútorný konsenzus ohľadom priorít zahraničnej politiky. Slovenská republika si predsavzala za cieľ stať sa partnerom vyspelých demokratických krajín a čo možno najskôr dosiahnuť členstvo v rozhodujúcich inštitúciách a integračných štruktúrach západného sveta. V roku 1997 však boli prijaté dve dôležité rozhodnutia – v júli o rozšírení Severoatlantickej aliancie a v decembri o spôsobe rozšírenia Európskej únie. Slovensko sa neocitlo medzi poprednými kandidátmi na členstvo ani v jednom prípade. Zlyhala slovenská zahraničná politika? Aké faktory ovplyvnili jej neúspech?

Slovensku chýbajú tradície štátnosti, dlho bolo len spravovaným územím. Aj Slovenskú republiku z obdobia 1939 – 1945 možno vnímať ako nesuverénny, satelitný štátny útvar, ktorý vznikol z vôle alebo skôr blahosklonnosti nacistického Nemecka. Niekoľko dní po zrode vtedajšieho slovenského štátu bola podpísaná nemecko-slovenská obranná zmluva, ktorá slovenskú vládu zaväzovala „uskutočňovať svoju politiku v zhode s nemeckou vládou a svoje sily organizovať v úzkej zhode s nemeckou brannou mocou“. Vznikom samostatnej Slovenskej republiky v roku 1939 síce získala jeho zahraničná politika vonkajšie atribúty, ako napr. príslušné rezortné ministerstvo, diplomatické zastúpenie v zahraničí, prijatie diplomatov – vyslancov krajín, ktoré nový štát uznali a pod., mala teda zahraničnú službu, avšak nemala vlastnú koncepciu zahraničnej politiky. Bola skôr len vykonávateľom a nástrojom nemeckej zahraničnej politiky.

Absenciu tradície suverénneho štátu kompenzujú slovenskí politici mýtom o tisícročnom zápase o samostatné Slovensko. Tento mýtus nie je možné oprieť o historické fakty. Aj rozdelenie Československa a vznik nástupníckych štátov sa síce udiali v súlade so zákonom, teda legálne, ale nie legitímne – neboli podporené vôľou občanov vyjadrenou v referende. Ešte niekoľko mesiacov

po rozdelení výskumy verejnej mienky ukazovali, že obyvatelia SR boli zväčša za zachovanie federatívneho štátu s Českou republikou. Nejde o smútok za bývalou federáciou, ale o fakt, že mnohí občania mali spočiatku problém sa s novým štátom stotožniť. Vznik Slovenskej republiky roku 1993 nielenže nebol obyvateľstvom „dlho očakávaný“, ale ani zo strany svojich iniciátorov nebol pripravený. SR má vonkajšie znaky štátu, subjektu medzinárodného práva, ale stále sa ešte nespráva štandardne. Iniciátori samostatnej SR nemali samostatnú víziu, predstavu štátu a v mnohých prípadoch len kopírovali zahraničnopolitické ciele a program federácie. Tak ako si obyvateľstvo (kritické množstvo) dodnes neosvojilo, prečo bolo treba vytvoriť samostatný štát, tak dodnes nechápe prečo sa Slovensko usiluje o vstup do NATO a Európskej únie. Chýba systematická cieľená výchova obyvateľstva. Politickému vedeniu krajiny chýba predstava jej smerovania. Širšia verejnosť sa o tieto otázky doteraz zaujíma v malej miere, nechápe vplyv zahraničnej politiky na svoj každodenný život. Mohla tak vzniknúť zahraničná politika ako kulisa, navonok deklaruje čosi čo je v rozpore s domácou politickou praxou a často neprezentuje záujmy štátu, ale len niektorých politických alebo hospodárskych záujmových skupín.

Východiská zahraničnej politiky SR priamo súvisia s ideou štátu, pretože si vyžadujú jasnú odpoveď na otázku kto sme a kam chceme patriť. Po formulácii odpovede je možné pristúpiť k definovaniu štátnych záujmov a z nich odvodiť zahraničnú politiku. Slovenské zahraničnopolitické zlyhanie v rokoch 1993 až 1997 bolo spôsobené neschopnosťou na tieto dve otázky jasne odpovedať. Slovenská republika síce deklarovala svoju príslušnosť k západnej civilizácii a prezentovala snahu čo najrýchlejšie sa dostať do západoeurópskych a transatlantických politických, hospodárskych a bezpečnostných štruktúr, ale nepodporila ich dostatočne činmi. Deklarácia sa nepremenila na vnútorné presvedčenie.

Presvedčenie sa rodí z uvažovania, argumentovania a dialógu. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku vznikla z potreby vytvoriť fórum pre takúto diskusiu o zahraničnej politike. Od roku 1993 zorganizovala množstvo stretnutí, ktorých cieľom bolo získanie jasnejšej predstavy o medzinárodných vzťahoch, tvorbe a fungovaní zahraničnej politiky, ale aj o historických koreňoch a determinantoch slovenskej zahraničnej politiky. V spolupráci s Friedrich Ebert Stiftung uskutočnila v roku 1997 sériu odborných seminárov venovaných kľúčovým zahraničnopolitickým vzťahom Slovenskej republiky za účasti expertov zo Slovenska, Českej republiky a Maďarska. Zaoberali sa otázkami európskej integrácie a bezpečnosti, vzťahmi so susedmi, s kľúčovými mocnosťami, ekonomickými aspektmi zahraničnej politiky a zahraničnou politikou ako súčasťou verejnej politiky.

Diskusie na týchto seminároch a poznatky, ktoré sme si z nich odniesli tvoria podklad práce, ktorú vám predkladáme. Prvý rukopis tejto práce sme rozposlali na posúdenie šiestim oponentom – Jánovi Figelovi, Pavlovi Hamžíkovi, Rudolfovi Chmelovi, Veronike Lombardini, Štefanovi Šebestovi a Petrovi Weissovi. Napísali nám posudky a zúčastnili sa oponentského seminára, na ktorom

sme ako autori obhajovali svoje tézy. Po zhrnutí záverov seminára sme viaceré časti ešte výrazne modifikovali a doplnili. Dúfame, že naša publikácia bude pre čitateľov inšpiráciou pre zamyslenie sa nad našou zahraničnou politikou, prípadne vyvolá diskusiu. Samozrejme, najvyššou ambíciou je, aby sa niektoré nami navrhované postupy objavili v praktickej zahraničnej politike Slovenskej republiky.

Na záver by sme sa chceli poďakovať bratislavskej kancelárii Friedrich Ebert Stiftung, že nám umožnila uskutočniť tento projekt, všetkým účastníkom minuloročných interných seminárov Výskumného centra SFPa, oponentom a všetkým priateľom, ktorí nám pri písaní pomohli radou, povzbudením alebo boli len trezliví v čase, keď to bolo potrebné.

Alexander Duleba,
Pavol Lukáč,
Miroslav Wlachovský

KAPITOLA I.

1. ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY A JEJ POSTAVENIA NA MEDZINÁRODNEJ SCÉNE

Slovenská republika ako suverénny štát s medzinárodnou subjektivitou vznikla 1. januára 1993 v dôsledku rozdelenia Česko-Slovenskej federácie. SR sa stala jedným z dvoch plnoprávných nástupcov ČSFR a sukcedovala základné bilaterálne a multilaterálne zmluvné dokumenty svojho štátneho predchodcu.

Slovensko sa tak stalo novým aktérom na medzinárodnej scéne a zároveň novým geopolitickým faktorom v strednej Európe. Ak zohľadníme základné geografické ukazovatele (pozri tabuľku), Slovensko sa zaradilo rozlohou a počtom obyvateľov do kategórie malých európskych štátov. Malá krajina nemá za sebou veľký mocenský potenciál, a preto musí aplikovať o to dôkladnejšiu a premyslenejšiu stratégiu.

Základné parametre SR:

Rozloha územia:	49 036 km ²
Počet obyvateľstva:	5 371 100
Hustota obyvateľstva:	109 obyvateľov na km ²

Dĺžka štátnej hranice spolu:	1611,5 km,
s Maďarskou republikou:	630,9 km
s Poľskou republikou:	508,2 km
s Českou republikou:	261,3 km
s Rakúskou spolkovou republikou:	115,3 km
s Ukrajinou republikou:	95,8 km

Národnosti:	85,70 % Slováci
	10,62 % Maďari
	1,57 % Rómovia
	1,08 % Česi, Moravia, Slezania
	0,10 % Nemci
	0,58 % Rusíni a Ukrajinci
	0,06 % Poliaci
	0,03 % Rusi
	0,26 % Iní

Malý štát v medzinárodnopolitickom prostredí charakterizujú viaceré faktory. Odborníci sa zhodujú na týchto charakteristických črtách:

- malá fyzická sila

- relatívne slabá medzinárodná pozícia
- regionálne limitované záujmy
- úzky vnútorný trh
- malé domáce hospodárske zdroje, ktorých štruktúra vo veľkej miere závisí od vonkajšieho trhu a konjunktúry

Tieto faktory ukazujú, že dôležitou súčasťou politickej stratégie je práve začleňovanie a pevné zakotvenie malého štátu do medzinárodného spoločenstva, v ktorom môže lepšie presadzovať svoje štátne a národné záujmy. **Keďže v dnešných podmienkach medzinárodnej ekonomickej globalizácie je akákoľvek hospodárska autarkia nepredstaviteľná, politická elita musí práve v záujme ekonomickej kooperácie a participácie na medzinárodnom obchode presadzovať cestu integrácie do medzinárodného hospodárskeho systému.**

Rovnako to platí pri faktore malej fyzickej sily malých štátov a pri potrebe zaručenia ich vonkajšej, ale i vnútornej bezpečnosti, a to formou integrácie do fungujúcich bezpečnostných zoskupení, s ktorými štát zdieľa rovnaké záujmy a kultúrno-politické hodnoty.

SR sa priradila k viacerým štátnym útvarom, ktoré vznikli po rozpade sovietskeho impéria. Efekt dezintegrácie viacnásobných štátnych útvarov zapríčinil výraznú zmenu politickej mapy strednej a východnej Európy. Ešte otvorenejšie sa prejavila nedôslednosť versailského usporiadania a model malých štátov (nemeckou historickou terminológiou nazývaný „Kleinstaaterei“) sa ešte viac prehĺbil. Ak na začiatku sedemdesiatych rokov minulého storočia existovali v Európe necelé dve desiatky suverénnych štátov, v súčasnosti je ich takmer štyridsať, čiže dvojnásobok. Tento stav – a to by si mali uvedomiť nielen analytici, ale aj politici – nemôže existovať dlhodobo. Tak ako ani nikdy v európskych dejinách nemohol. Obdobie dezintegrácie bude zákonite vystriedané integrovaním sa do väčších celkov, ktoré budú v predvečer 21. storočia charakterizované ako spoločenstvá spoločných kultúr. V tomto zmysle je Európska únia inštitucionálnym stelesnením západoeurópskej kultúry a civilizácie, založenej na latinskom kresťanstve, európskom humanizme a myšlienkach modernej demokracie a slobody. Samozrejme ani tento model nie je bezchybný a jeho jednotlivé štruktúry prechádzajú reformami, ktoré mu majú umožniť efektívne fungovanie aj po rozšírení o ďalšie krajiny.

Žiadna iná alternatíva voči integrácii do EÚ zatiaľ nie je výhodnejšia a ani adekvátnejšia slovenským podmienkam. **Malý štát – ako sme už zdôraznili – nemôže efektívne a normálne existovať v izolovaných podmienkach akejkoľvek utopickej politickej, bezpečnostnej a ekonomickej autarkie. Malý štát sa dostáva do závislého postavenia práve v tom prípade, keď je jeho závislosť jednostranná a jednopólová, alebo keď vypadne z globálneho a regionálneho systému svetového hospodárstva. Širší priestor na presadenie a uplatnenie svojich záujmov majú tie štáty, ktoré sú závislé naraz od viacerých subjektov, ich závislosť je multipólová a sú súčasťou globálnych a regionálnych sietí svetového hospodárstva.**

2. PREDPOKLADY A CHARAKTERISTIKY ZAHRANIČNEJ POLITIKY SR

Pri posudzovaní procesu vzniku a budovania slovenskej zahraničnej politiky v období 1993-1997 musíme mať rovnako neustále na pamäti skutočnosť, že Slovensko, na rozdiel od svojich bezprostredných susedov (s výnimkou Ukrajiny), nemá dlhodobé tradície vlastnej štátnosti, a teda i zahraničnej politiky, ktorá je nevyhnutným atribútom nezávislého štátu. Slovensko muselo čeliť súčasne trom hlavným výzvam pri kladení základov svojej zahraničnej politiky – dosiahnuť medzinárodné diplomatické uznanie štátu, vybudovať inštitucionálne zabezpečenie zahraničnej politiky a sformulovať jej program.

Zásadný význam pre pomerne rýchly proces medzinárodného diplomatického uznania nového štátu malo prihlásenie sa k nástupníctvu po Československej federácii, a nie k nástupníctvu po Slovenskej republike z rokov 1939 až 1945. Nemaľú úlohu v tomto smere zohral i civilizovaný spôsob rozdelenia Českej a Slovenskej federatívnej republiky (ČSFR) v priebehu roku 1992. V diplomatickej nôte, ktorú zaslala vláda Slovenskej republiky vládam iných krajín sveta v decembri 1992, aj vo vyhlásení Národnej rady SR bola jednoznačne deklarovaná vôľa akceptovať všetky existujúce princípy regulujúce medzinárodné vzťahy, prispieť k procesu odzbrojenia, posilňovať vlastný demokratický politický systém a zabezpečiť uplatňovanie ľudských práv a práv národnostných menšín. Predovšetkým, vďaka týmto faktorom bola SR ako suverénny štát uznaná k 1. máju 1993 vládami 99 štátov sveta. Od prvého dňa svojej existencie 1. januára 1993 sa Slovensko stalo účastníckym štátom KBSE (neskôr OBSE). Devätnásteho januára 1993 bola SR prijatá za člena OSN a 30. júna 1993 sa stala členským štátom Rady Európy. Ďalší významný krok bol dosiahnutý 4. októbra 1993, keď bola podpísaná Európska dohoda o pridružení s Európskymi spoločenstvami.

Slovenská republika dosiahla široké medzinárodné uznanie a získala členstvo v najdôležitejších medzinárodných organizáciách. Pomerne rýchlo dosiahla rovnaký medzinárodný štatút a postavenie ako jeho bezprostrední susedia s oveľa dlhšou tradíciou zahraničnej politiky – Česká republika, Poľsko a Maďarsko.

Slovensko sa však nevyhlo viacerým chybám vyplývajúcim z nevyprofilovanosti politickej scény, z neskúsenosti čerstvo vytvorenej štátnej správy a nedostatočného inštitucionálneho zabezpečenia politiky nového štátu. Všetky spomínané faktory ovplyvnili praktický výkon zahraničnej politiky.

Ak bol pre okolité krajiny základný cieľ politických elít (v Maďarsku a Poľsku sa dokonca úspešne podarila ich demokratická výmena reflektujúca výsledky volieb) formulovaný ako zahraničnopolitický – čo najrýchlejšia integrácia s vyspelým Západom – slovenská elita sa sústreďovala najmä na budovanie vlast-

nej politickej a ekonomickej moci, často v rozpore s princípmi západných integračných procesov. Integrácia do európskych a transatlantických politických, ekonomických a bezpečnostných štruktúr bola síce deklarovaná ako vládna priorita, praktická politika však nenapĺňala túto deklaráciu, naopak často s ňou bola v priamom rozpore. Nedostatok politickej vôle a nepochopenie komplexného charakteru i významu zahraničnej politiky štátu sú faktory, ktoré najviac ovplyvnili charakter zahraničnej politiky SR. Prejavilo sa to v budovaní Ministerstva zahraničných vecí a zahraničnej služby, vrátane nedostatku ľudských zdrojov, resp. ich neúplného a nedôsledného využívania a v celkovom postavení MZV v štruktúre ústredných orgánov štátnej správy. **Od vzniku SR a jej samostatnej zahraničnej politiky nebolo možné určiť, v ktorom centre, akým spôsobom a ktorí ľudia formulujú základné línie a plánujú praktické kroky slovenskej zahraničnej politiky a aká je ich reálna politická sila presadiť ju.** Evidentne to však nebolo Ministerstvo zahraničných vecí, na ktorého čele sa v priebehu rokov 1993-1997 vystriedali piati ministri a jedna ministerka. Pre zahraničných partnerov z toho vyplýval okrem iného problém, s kým hovoriť o dlhodobých zahraničnopolitických záujmoch SR. Slabá pozícia ministra zahraničných vecí vo vláde a časté striedanie ministrov malo svoje dôsledky pre prácu ministerstva aj celkovú koordináciu zahraničnej politiky s inými rezortmi (napr. ministerstvami hospodárstva, obrany, školstva, kultúry etc.), ako aj s Národnou radou Slovenskej republiky.

Ministerstvo zahraničných vecí SR vzniklo na báze Ministerstva medzinárodných vzťahov SR, ktoré bolo zriadené ešte v roku 1990 v podmienkach federácie. Jeho činnosť bola v rokoch 1990-1992 zameraná predovšetkým na rozvíjanie kultúrnych stykov Slovenska a zastupovanie jeho záujmov pri rozvíjaní spolupráce s regiónmi – nie však vládami – iných štátov. Okrem toho, jeho činnosť bola koordinovaná federálnym ministerstvom zahraničných vecí so sídlom v Prahe. Od 1. januára 1993 bolo Ministerstvo medzinárodných vzťahov SR z čias federácie transformované na ústredný orgán štátnej správy – Ministerstvo zahraničných vecí SR, – ktorému bola zverená zodpovednosť za výkon zahraničnej politiky samostatného štátu.

Princíp rozdelenia majetku federácie v pomere 2 : 1 medzi Českou republikou a Slovenskou republikou sa týkal i majetku v zahraničí. Vďaka tejto skutočnosti, SR bola schopná už k 1. januáru 1993 otvoriť svoje zastupiteľské úrady v 53 štátoch sveta, rovnako ako i 4 stále misie pri medzinárodných organizáciách.

Mnohých zo schopných slovenských diplomatov, ktorí zastupovali ČSFR na významných postoch, nastupujúca slovenská politická elita neoslovila. Lojálni československí diplomati neboli pre ňu ako „skutoční“ reprezentanti novovzniknutej Slovenskej republiky akceptovateľní. Tento pseudoargument poukazuje na už spomínané nepochopenie celostného charakteru zahraničnej politiky a na fakt, že kvalitný diplomat nie je redukovateľný na obyčajný nástroj vykonávajúci politiku ústredia. Vzdelanie, skúsenosti, predchádzajúca kariéra aj sieť personálnych kontaktov dáva každému diplomatovi jeho osobitú individuálnu hodnotu. Pre kvalitnú zahraničnú politiku to znamená plusovú „pridanú“ hod-

notu, ktorú sa snaží v maximálnej miere zužitkovať. Slovenská zahraničná politika v rokoch 1993-97 nevedela mnohých takýchto diplomatov využiť. Naopak, priamo alebo prostredníctvom atmosféry podporujúcej priemernosť a byrokratickosť na úkor osobitosti a iniciatívnosti slovenská zahraničná služba stratila viacerých kvalitných diplomatov.

Nedostatok ľudských zdrojov zostáva naďalej jedným z hlavných problémov slovenskej zahraničnej politiky. Na jednej strane, príprava kvalitných kádrov, rovnako ako i vybudovanie stabilného systému ich prípravy, si vyžaduje niekoľko desiatok rokov a samostatné Slovensko tento čas nemalo. S pribúdaním času sa nedostatok ľudských zdrojov v slovenskej zahraničnej politike prejavoval a prejavuje stále výraznejšie. Svoj podiel na tom má nielen výber a príprava ľudí, ale aj neexistencia pevného systému riadiaceho fungovanie zahraničnej služby.

Ďalšou charakteristickou črtou, ktorá poznačila realizáciu zahraničnej politiky SR je slabosť a nestabilita novovybudovaných štátnych inštitúcií ako takých. Tento problém sa týka všetkých novovzniknutých štátov v postkomunistickom svete, ktoré nemajú tradície štátnosti (výnimku potvrdzujúcu pravidlo v tomto smere najskôr predstavuje Slovinsko). Inštitúcie v takýchto krajinách ešte nezískali prirodzenú autoritu pri výkone štátnych funkcií. Spoločnosti nie sú dostatočne štruktúrované a systém pravidiel politického správania je veľmi krehký. Skupinové záujmy sú mnohokrát silnejšie než štátne inštitúcie s nedostatočnou tradíciou a široko rešpektovanou úlohou v spoločnosti. Obrazne povedané, „nič ešte nie je sväté“ a každý po príchode k moci môže zmeniť čo považuje za potrebné podľa svojich momentálnych potrieb, vrátane štátu a jeho inštitúcií. Typickou črtou takýchto nových postkomunistických štátov je nevyvinutý systém politických strán, rovnako ako i existencia tzv. neštandardných strán, ktoré sú skôr účelovými zoskupeniami pre získanie politickej moci, než čitateľnými politickými subjektmi s jasne stanoveným politickým programom v oblasti vnútornej i zahraničnej politiky.

Ako svedčia skúsenosti – najmä z rokov 1994-1998, – tieto faktory významne ovplyvnili výkon slovenskej zahraničnej politiky. Ministerstvo zahraničných vecí SR sa nestalo dominantným centrom na stanovenie cieľov a realizáciu slovenskej zahraničnej politiky. Naopak, často iba nasledovalo iných domácich aktérov (lobistické skupiny blízke vláde) v presadzovaní ich partikulárnych zahraničnopolitických záujmov. Domáci aktéri – záujmové skupiny – skôr využívali strechu ministerstva na presadzovanie svojich vlastných hospodárskych záujmov v zahraničí. Toto je jedna z hlavných príčin nečitateľnosti a nepredvídateľnosti slovenskej zahraničnej politiky za obdobie posledných troch rokov, zvlášť ak zoberieme do úvahy jednoznačne deklarované prozápadné integračné ciele SR a rastúce neporozumenie so západnými partnermi. Na druhej strane, uvedomenie si týchto faktorov umožňuje ľahšie porozumieť obsahu i charakteru slovenskej východnej politiky, najmä čo sa týka vzťahov s Ruskou federáciou.

Môžeme konštatovať, že SR nedokázala dostatočným spôsobom vybudovať

inštitucionálne zabezpečenie svojej zahraničnej politiky. Bola síce schopná vybudovať formálne štruktúry, avšak nebola dostatočne schopná zabezpečiť ich kvalitné personálne obsadenie a vytvoriť vnútorné podmienky pre nezávislú úlohu ministerstva zahraničných vecí pri výkone zahraničnej politiky štátu. **Nepochybný zahraničnopolitický úspech, ktorý Slovensko dosiahlo v prvom roku svojej nezávislej existencie je preto možné pripísať skôr priaznivému medzinárodnému efektu civilizovaného a pokojného rozdelenia Československa, než zásluže slovenskej zahraničnej politiky.** Po uplynutí tohto efektu začalo Slovensko svoje medzinárodné pozície strácať. Príčinou bola však najmä strata politickej dôveryhodnosti, ktorá sa odštartovala nočným zasadnutím poslancov vládnej koalície z tretieho na štvrtého novembra 1994, na ktorom bolo poslancom opozičných strán odoprené proporčné zastúpenie v parlamentných výboroch a vznikli osobitné vyšetrovacie komisie, takisto bez účasti opozičných poslancov.

Ďalšou základnou úlohou zahraničnej politiky SR po vzniku samostatného štátu bolo sformulovanie jej programu. Všetky slovenské vlády si od roku 1993 vo svojich programových dokumentoch stanovili ako prioritu budovanie nadštandardných vzťahov s integračnými štruktúrami západného sveta (NATO, EÚ a ZEÚ) a snažili sa v nich získať členstvo. Program slovenskej vlády z januára 1995 predpokladal rozvoj nielen ekonomickej, ale i politickej a bezpečnostnej spolupráce s európskymi a transatlantickými štruktúrami. Táto jednoznačná prozápadná orientácia bola prirodzeným a priamym dôsledkom politických zmien na prelome 80. a 90. rokov v krajinách strednej a východnej Európy. Stala sa symbolom porážky totalitných komunistických režimov a prejavenej vôle plne sa integrovať do štruktúr vyspelého demokratického sveta, „ku ktorému“ – ako uvádza programové vyhlásenie vlády SR – „nás viažu historické tradície i prirodzené vzťahy“. Po piatich rokoch existencie nezávislého Slovenska však možno konštatovať, že výsledky vládnej politiky nielenže nezodpovedajú stanoveným prioritám, ale naopak, sú s nimi v priamom rozpore.

Slovenská republika v rámci svojich integračných snáh viedla od začiatku intenzívny politický dialóg s Európskou úniou a NATO. So zhoršujúcou sa domácou politickou situáciou a nerešpektovaním upozornení západných partnerov sa aj jeho kvalita zhoršovala. Po novembri 1994 v dialógu prevážili obavy Západu o samotnú podstatu demokracie v Slovenskej republike. V priebehu jedného roka sa Slovenská vláda stala adresátom troch diplomatických demaršov – odosielateľom dvoch bola EÚ (24. novembra 1994 a 25. októbra 1995) a jedného vláda USA (27. októbra 1995). Nerešpektovanie priateľských upozornení i vlastných záväzkov a neschopnosť prejsť od slov k skutkom výrazným spôsobom znížili dôveryhodnosť Slovenska na medzinárodnej scéne.

Pritom nešlo iba o „nedorozumenia“, týkajúce sa vnútropolitického vývinu v SR, ktorý sa – predovšetkým v rokoch 1994-1997 – uberal iným smerom, než to predpokladajú štandardné postupy a normy vyspelých demokratických krajín. Išlo aj o nedorozumenia výsostne zahraničnopolitického charakteru. Napríklad, SR sa v memorande priloženom k žiadosti o členstvo v EÚ, podanej

27. júna 1995, dobrovoľne zaviazala koordinovať svoju zahraničnú a bezpečnostnú politiku s EÚ už v predvstupovom období. Ako si však podobnú koordináciu predstavuje, demonštrovala slovenská vláda napríklad 29. januára 1996 – v ten istý deň ministri zahraničných vecí EÚ predbežne odložili oficiálne uznanie Juhoslovanskej zväzovej republiky a zároveň sa začala oficiálna návšteva vládnej delegácie SR na čele s premiérom v Belehrade. Podobných príkladov (ne)koordinácie zahraničnej a bezpečnostnej politiky so západnými partnermi by bolo možné v uplynulom období uviesť viacero.

Slovensko bolo schopné pri svojom zrode stanoviť priority svojej zahraničnej politiky. Avšak podobne ako pri riešení jej inštitucionálneho zabezpečenia, zlyhalo aj pri realizácii stanoveného programu. Slovensko premrhlo zahraničnopolitický úspech prvého roku svojej samostatnej existencie. Koncom roka 1998 je jeho medzinárodné postavenie v celom rade dôležitých parametrov oveľa horšie než bolo v roku 1993. Predovšetkým, Slovensko nebolo schopné udržať krok so svojimi bezprostrednými susedmi – ČR, Poľskom a Maďarskom – pri integrácii do štruktúr vyspelého západného sveta. V prípade rozšírenia NATO v roku 1999 je už isté, že Slovensko bude čeliť situácii, keď jeho medzinárodné bezpečnostné postavenie bude komparatívne horšie než postavenie jeho bezprostredných susedov. Slovenská republika stráca oproti svojim trom susedom tempo aj v oblasti ekonomickej spolupráce. Kým Česká republika bola prijatá do Organizácie pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) v roku 1995, Maďarsko a Poľská republika ho nasledovali v roku 1996, Slovensko sa členom nestalo ani do polovice roku 1998. Ak Slovenská republika nevstúpi do Európskej únie približne v rovnakom čase ako jej spomínaní traja susedia, ktorých to očakáva v horizonte okolo roku 2005, tak sa hospodárske rozdiely zvýšia dramatickým spôsobom.

V roku 1997 sa skončila prvá etapa samostatnej slovenskej zahraničnej politiky v dôsledku kľúčových rozhodnutí NATO a EÚ o stratégii rozširovania smerom na východ. Slovenská republika v tejto etape zlyhala. Začína sa kvalitatívne nová etapa, ktorá si znova vyžaduje prehodnotenie procesov prebiehajúcich v súčasnej Európe, definovanie národných záujmov SR a určenie prostriedkov ako ich naplniť. Nie je potrebné meniť deklarované priority zahraničnej politiky SR, je však potrebné zhodnotiť, prečo ich SR nebola schopná v rokoch 1993-1997 dosiahnuť a čo z toho vyplýva pre slovenskú zahraničnú politiku v najbližších rokoch. Je potrebné zároveň sa pokúsiť zhodnotiť i situáciu, keď SR nebude schopná integrovať sa do západných štruktúr, nazvime to – v dostatočne dlhom „mediobdobí“. Akým medzinárodným výzvam a akým spôsobom má čeliť tak, aby nestratila svoju integračnú šancu definitívne?

3. SITUÁCIA V STREDNEJ EURÓPE PO SKONČENÍ STUDENEJ VOJNY

Prvá polovica deväťdesiatych rokov priniesla množstvo prevratných zmien. Nielenže padol komunistický systém v štátoch strednej a východnej Európy, ale zjednotením Nemecka a rozpadom mnohonárodných federatívnych štátov sa úplne zmenila mapa Európy a rozdelenie politických sil. Nikto, ani Západ ani Východ, neočakával taký rýchly sled udalostí a ľudia na oboch stranách železnej opony neboli na to pripravení. Skončilo sa obdobie studenej vojny a pominula hrozba globálnej konfrontácie vyhrotenej pretekmi v zbrojení, ktoré vrcholili v 70. a 80. rokoch medzi dvoma jadrovými supervelmocami – USA a Sovietskym zväzom. V bývalých komunistických štátoch sa uskutočnili slobodné voľby a nastúpili cestu politickej i hospodárskej transformácie. Európa prežívala eufóriu z víťazstva ideálov demokracie, vlády zákona a slobodného trhu.

Tienistou stránkou uvedených rokov bola vojna v bývalej Juhoslávii a konflikty na postsovietskom území. Česko-Slovensko bolo jediným mnohonárodným štátom, ktorý bol v tom čase schopný rozdeliť sa civilizovaným a pokojným spôsobom. Českej republike i Slovensku sa za to dostalo širokého medzinárodného uznania.

V priebehu niekoľkých rokov sa zreteľne ukázalo, že nie všetky krajiny strednej a východnej Európy (SVE) sú rovnako pripravené realizovať reformy. V niektorých krajinách sa proces začal stretávať so silnejúcim odporom a začali sa mobilizovať antireformné politické sily. Ukázalo sa, že Rusko nie je schopné v transformácii napredovať takým spôsobom, aby sa v dohľadnej dobe stalo plne hodnotovo i záujmovo kompatibilnou súčasťou západnej Európy.

Západ čelil nerovnovážnemu priebehu reforiem v postkomunistických krajinách. Hlavná otázka, ktorú museli jeho predstavitelia zodpovedať znela – akým spôsobom prispieť k stabilizácii regiónu SVE a podpore reformného procesu v záujme posilnenia bezpečnosti celej Európy. Po Janajevovom pokuse o štátny prevrat v ZSSR a rozpade tohto východného impéria, začali krajiny SVE prejavovať nahlas svoj záujem o vstup do preverených západných politických, bezpečnostných a hospodárskych štruktúr – najmä NATO a Európskej únie.

Začalo sa diskutovať o rozšírení NATO, Európskej únie i Západoeurópskej únie smerom na východ tak, aby šancu dostali najúspešnejšie postkomunistické reformné krajiny a zároveň, aby sa nezatvorili dvere pred žiadnou z nich. V polovici roka 1993 padlo politické rozhodnutie o budúcom rozšírení EÚ na Kodanskom summite. V januári 1994 bol prijatý program NATO Partnerstvo pre mier. EÚ i NATO definovali hlavné podmienky členstva krajín SVE. Roky 1994 až 1997 sa tak niesli hlavne v znamení uvažovania o stratégii rozširovania NATO i EÚ smerom na východ. V roku 1997 bol tento proces završený, keď boli prijaté konečné rozhodnutia NATO i EÚ prijať do svojich radov prvé a transfor-

mačne najúspešnejšie krajiny SVE. Rusko podpisom Zakladajúceho aktu s NATO v máji 1997 de iure akceptovalo proces rozšírenia NATO o nové členské krajiny. Skončila sa tak druhá významná etapa hľadania novej podoby bezpečnostnej i hospodárskej architektúry Európy po ukončení bipolárneho konfliktu.

Západný i východný blok v povojnovom období predstavovali aliancie štátov spojených nielen spoločnými politickovo vojenskými a hospodárskymi záujmami, ale i spoločne zdieľaným systémom civilizačných hodnôt. Bolo preto nanajvýš prirodzené a zákonité, že bývalé sovietske satelity po zmene komunistických režimov na prelome 80. a 90. rokov a rozpade východného bloku vyjadrili vôľu stať sa plnoprávnou súčasťou vyspelého demokratického sveta a jeho štruktúr (NATO, EÚ a ZEÚ). V rozpore s prirodzenou logikou ich vnútorného i celkového medzinárodného vývinu by bol opačný postup, t.j. ak by tak neurobili.

Vôľu integrovať sa do spoločného európskeho hospodárskeho a politického priestoru po ukončení bipolárneho konfliktu preukázali nielen postkomunistické krajiny SVE, ale i neutrálne krajiny – Rakúsko, Švédsko a Fínsko. Ich neutralita stratila v nových medzinárodných podmienkach politické i hospodárske opodstatnenie a zmysel. Od 1. januára 1995 sa európska „Dvanásťka“ rozšírila na európsku „Pätnásťku“. Išlo nielen o koniec obmedzeného hospodárskeho prístupu spomínaných krajín k dominantnému európskemu trhu v rámci EÚ, ale aj o faktický koniec ich vojenskopolitickej neutrality. Napríklad, Nórsko nie je síce členom EÚ, ale je členom NATO. Švajčiarsko – klasický príklad európskej neutrálnej krajiny, ktorej tradície siahajú ďaleko pred bipolárny konflikt, – sa zapojilo koncom roka 1996 do projektu NATO Partnerstvo pre mier. Írsko nie je členom NATO, avšak je členom EÚ, takže sa naň rovnako vzťahujú ustanovenia Maastrichtskej zmluvy o Európskej únii.

V súlade s Maastrichtsťou zmluvou o Európskej únii zo 7. februára 1992 (vstúpila do platnosti 1. novembra 1993) sa všetky členské krajiny EÚ zaviazali koordinovať svoju zahraničnú a bezpečnostnú politiku. Prítom väčšina členských krajín EÚ je vojenskopoliticky organizovaná nielen v Západoeurópskej únii ale i v NATO. Neutrálne členské krajiny EÚ budú musieť, v dlhšom časovom horizonte, koordinovať svoju bezpečnostnú politiku s členskými krajinami Severoatlantickej aliancie, ktoré sú aj členskými krajinami EÚ.

Pre demokratické krajiny v Európe sa po páde berlínskeho múra zmenila klasická podoba „spojeneckej otázky“ z obdobia pred druhou svetovou vojnou – na ktorej strane, ako a proti komu hľadať spojencov? **Súčasná podoba tejto otázky pre postkomunistické krajiny má výsostne „vnútorný“ charakter – ako rýchlo a úspešne vybudovať stabilný demokratický systém a slobodnú trhovú ekonomiku, ktorá umožní čo najskoršiu integráciu do politických, hospodárskych i bezpečnostných štruktúr stabilného a vyspelého sveta? Po rozpade Sovietskeho zväzu koncom roka 1991 sa výrazne znížila hrozba globálneho konfliktu vo svete a narástol význam vnútorných faktorov vývinu transformujúcich sa krajín pre európsku bezpečnosť.**

NATO prostredníctvom programu Partnerstvo pre mier a EÚ prostredníctvom Európskych dohôd o pridružení vytvorili dostatočný a rovnaký rámec pre uplat-

nenie prejavenej vôle každej z krajín strednej a východnej Európy (SVE) dosiahnuť plnoprávne členstvo.

Program Partnerstvo pre mier bol prijatý na vrcholnom summite NATO v Bruseli v januári 1994. Rámcový dokument o pristúpení SR k programu podpísal 9. februára 1994 v bruselskom sídle NATO premiér slovenskej vlády V. Mečiar. Kritériá pre získanie plnoprávneho členstva nových krajín v NATO boli prvýkrát bližšie špecifikované v oficiálnej expertnej analýze NATO „Štúdia o rozšírení NATO“ (Study on NATO Enlargement) zo septembra 1995. Podmienkou členstva je plná akceptácia základných princípov obsiahnutých vo Washingtonskej zakladajúcej zmluve: presadzovanie a obrana demokracie, individuálnej slobody, vlády zákona, vysporiadané a stabilné vzťahy so susedmi.

Európske dohody o pridružení (tiež tzv. asociačné dohody) uzavreli s Európskymi spoločenstvami ČSFR, Poľsko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Estónsko, Lotyšsko, Litva a Slovinsko. Po rozdelení ČSFR osobitné dohody s ES podpísali obidva nástupnícke štáty ČR i SR 4. októbra 1993 a do platnosti vstúpili 1. februára 1995. Rozhodnutie o rozšírení Európskych spoločenstiev o postkomunistické krajiny bolo prijaté na summite ES v Kodani v júni 1993 a ďalej špecifikované na summite v Essene v decembri 1994. Bolo stanovených 5 základných podmienok rozšírenia EÚ, pričom prvé 4 sa týkajú asociovaných krajín, ktoré prejavili záujem o plné členstvo: 1. politická stabilita, stabilita demokratických inštitúcií, uznávanie ľudských práv a práv menšín; 2. fungujúce trhové hospodárstvo; 3. schopnosť odolať konkurenčným tlakom vnútri Únie (politika hospodárskej súťaže); 4. schopnosť prevziať všetky povinnosti a ciele, vyplývajúce z členstva (politická, hospodárska a menová únia). Piata podmienka sa týka Únie: schopnosť zvládnuť rozšírenie a uskutočniť inštitucionálnu reformu.

Tento „individualizovaný“ rámec cieľavedome obmedzuje možnosť „strategických špekulácií“ a vojenskopolitických úvah podľa vzorov „z“ a „spred“ obdobia studenej vojny. Z otázky zásadného zahraničnopolitického významu pre krajiny SVE robí takmer výsostný predmet ich vnútornej politiky. **Ešte nikdy v dejinách krajín SVE ich zahraničná orientácia nebola predmetom ich vlastnej slobodnej voľby a ešte nikdy nezávisela v takej miere od obsahu a štýlu ich vnútornej politiky, ako je to v súčasnosti.** Po Jaltskej a Postupimskej konferencii, i počas bipolárneho konfliktu boli v hre oveľa dôležitejšie otázky medzinárodného významu, než charakter i obsah vnútornej politiky krajín SVE – udržanie globálnej stability a svetového mieru.

4. NOVÉ MEDZINÁRODNÉ VÝZVY A NÁRODNÉ ZÁUJMY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

NATO a EÚ plnili a plnia naďalej stabilizačnú a integračnú úlohu v Európe. Rozšírenie týchto štruktúr o nové krajiny SVE znamená rozšírenie pásma stability a prosperity v Európe. Rusko má problémy s transformáciou a odmieta rozšírenie západných štruktúr – predovšetkým NATO – ako ohrozenie svojej národnej bezpečnosti. Je celkom pochopiteľné, že hra na národné záujmy v Európe s jednotlivými európskymi mocnosťami by Rusku vyhovovala oveľa viac. Obnovenie veľmocenskej hry v Európe v súčasnosti by znamenalo pomalé, ale isté nastúpenie cesty späť do vojnovnej európskej minulosti. Jednou z hlavných príčin vzniku NATO a EÚ bola práve eliminácia veľmocenskej hry v Európe a zamedzenie možnosti vzniku vojen. V prípade rozpadu integračných štruktúr západného sveta by sa malé krajiny znova stali iba hračkami v geopolitickej hre veľmoci. Rusko by síce znova získalo svoje historické herné miesto, avšak pre malé krajiny SVE by to bolo to najhoršie, čo by sa im mohlo v najbližšej budúcnosti prihodiť. Jednou z najväčších hrozieb pre budúcnosť malých štátov v Európe – vrátane Slovenska – by bola prípadná erózia západných integračných štruktúr a zníženie vojenskej prítomnosti USA na kontinente. V najvysostnejšom národnom záujme SR je aby sa tak nestalo.

Rusko si od spomínanej „krvavej jesene“ v roku 1993 zvolilo cestu silovej a autoritárnej politiky (vnútornej – silný prezidentský režim i vonkajšej – obnovenie centralistických pozícií v rámci SNŠ). Neúspech už takmer päťročného pokusu o organizáciu postsovietskeho priestoru prostredníctvom SNŠ na základe rovnoprávných vzťahov podľa modelu EÚ, znamená jeho prehĺbujúcu sa destabilizáciu, nastupujúcu konfrontáciu národných záujmov v postsovietskom priestore a hrozbu pre vyspelý svet. Rusko by takúto hrozbu pre vyspelý svet nikdy nepredstavovalo, ak by nebolo zdrojom alternatívnej politiky (vnútornej i zahraničnej) v Európe – zvlášť sa to týka krajín SVE. Čo sa týka vzťahov s USA, je už úplne zrejmé, že Rusko a USA sa dostávajú do konfrontácie záujmov v strategických regiónoch sveta (Blízky východ, Irán, Irak, India, Čína a pod).

Pre udržanie postbipolárneho statu quo v Európe doslova dramaticky narástol pre transatlantické spoločenstvo význam existencie nezávislých postsovietskych štátov – najmä Ukrajiny – predovšetkým od konca roka 1993. Rozhodujúcou pre zmenu stanoviska západných krajín nebola len skutočnosť, že Ukrajina ratifikovala Lisabonský protokol z roku 1992 a súhlasila s odovzdaním jadrových zbraní Rusku, ale rovnako i vnútropolitický vývin

¹ Golts, A.: Naš otvet Atlantistam. Itogi, 13. 5. 1997. Analýzu predpokladov ďalšieho vývoja pozri Rumjancev, O. G.: Daľnejšaja integracija Belorusiji i Rosiji: nekotorige pravovije aspekty. Moskva 1997.

v Rusku, ktorý akceleroval v jeseni 1993. Od jesene 1993 sa začalo presúvať ťažisko ďalšej etapy medzinárodného vývoja smerom na východ. Prechodné obdobie tohto presunu sa ukončilo de facto v roku 1997 a ukončí sa de iure v roku 1999, keď sa prvé postkomunistické krajiny – ČR, Poľsko a Maďarsko – stanú oficiálne členmi NATO. Po prvej vlne rozšírenia západných štruktúr sa zvýrazní postavenie Ukrajiny, ktorej nezávislá existencia bude garantovať zafixovanie výsledkov novej medzinárodnej situácie. Existencia nezávislej Ukrajiny je potvrdením novej bezpečnostnej situácie v Európe.

Autorom tézy o tom, že „s návratom Ukrajiny do zväzku sa Rusko automaticky znovu stane impériom“ je Zbigniew Brzezinski, ktorý zásadným spôsobom prispel k zmene americkej politiky v postsovietskom priestore. Ešte v časoch hlbokoj Bushovej progorbačovskej a neskôr i Clintonovej ruso-centrickej orientácie presadzoval ideový koncept, ktorý si od jesene 1993 začala osvojovať i oficiálna politika USA. Ukrajina oslabuje Rusko smerom k Európe, svojim spôsobom izoluje Rusko od Európy a umožní prechodnú etapu sformovania a upevnenia nového atlantického spoločenstva. Kazachstan zohráva podobnú úlohu smerom k strednej Ázii. Nezávislá existencia Ukrajiny i Kazachstanu fixuje nové globálne medzinárodné status quo vo svete po ukončení studenej vojny i prvej postbipolárnej etapy vývinu postkomunistickej Európy (1989/90 – 1997). Na druhej strane Rusko cielene podniká kroky, ktoré smerujú k postupnej hospodárskej, ale i politickovojej reintegrácii postsovietskeho priestoru. Dobrým príkladom je jeho politika voči Bielorusku.

Napriek tomu, že proces integrácie Ruska a Bieloruska v rámci vytvorenia únie (zmluva bola podpísaná v apríli 1996) napreduje, – najmä v politickej a hospodárskej oblasti – pomaly, v oblasti vojenskej spolupráce zaznamenáva celkom reálny pokrok. 2. apríla 1997 Najvyššia Rada Spoločenstva RF a Bieloruska schválila „Všeobecné princípy budovania ozbrojených síl Bieloruska a RF a využitia vojenskej infraštruktúry“. Bolo dohodnuté zjednotenie legislatívy, realizácia spoločných programov pri výstavbe armád, vytvorenie systému spoločného velenia, a pod. Pokračujú práce nad vypracovaním spoločnej vojenskej doktríny, vojská protivzdušnej obrany (PVO) spoločne bránia a monitorujú vzdušný priestor a ruskí predstavitelia sa netaja skutočnosťou, že vytvorenie vojensko-politickej únie s Bieloruskom, ku ktorej by mali postupne pristúpiť ďalšie postsovietske štáty, je motivované práve rozšírením NATO smerom na východ.¹

Po vstupe Českej republiky, Poľska a Maďarska do NATO stredná Európa v súčasnej podobe prestane existovať. Kvôli rusko-bieloruskému spojenectvu, krajiny Pobaltia získajú definitívne „škandinávsky“ vektor ďalšieho smerovania. Slovensko sa tak pravdepodobne ocitne v novom geopolitickom priestore spolu s Rumunskom, Bulharskom a Ukrajinou. Vznikla by tak „nová stredná Európa“.

Rumunsko, Bulharsko a Slovensko neposkytujú zatiaľ žiadne garancie, že v nich (na rozdiel od ČR, Poľska a Maďarska) neprídu znova k moci neštandardné politické sily, ktoré by mohli znova demontovať demokratický systém. Pravde-

podobne sa pred nimi dvere do západných zoskupení uzavrujú minimálne do tej doby, dokiaľ nedôjde k zásadným zmenám v postsovietskom priestore. Tieto zmeny však musia mať spoločného globálneho menovateľa – Rusko prestane byť zdrojom alternatívnej politiky vo vzťahu k transatlantickému spoločenstvu, minimálne v Európe. Tieto skutočnosti určujú novú etapu vývinu medzinárodnej situácie v najbližších rokoch – dobu jej trvania i ťažiskový obsah medzinárodných vzťahov. Celý komplex rizík spätých s týmto vývojom predstavuje najväčšie ohrozenie národných záujmov Slovenskej republiky.

KAPITOLA II.

NAJVÝZNAMNEJŠIE ÚLOHY ZAHRANIČNEJ POLITIKY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

1. IDEOVÉ A ORGANIZAČNÉ PREDPOKLADY ZAHRANIČNEJ POLITIKY SR

Úspech zahraničnej politiky štátu závisí od viacerých faktorov. Od vonkajšieho prostredia, medzinárodnej situácie, ale aj domácej politickej a ekonomickej situácie a zdrojov, ktoré môže štát použiť pri presadzovaní svojich záujmov na medzinárodnom poli.

Vnútorne zdroje zahraničnej politiky tvorí napríklad systém inštitúcií zabezpečujúcich vzdelanie a prípravu pracovníkov pre zahraničnú službu. Slovenská republika pri budovaní ministerstva zahraničných vecí, ale aj ostatných inštitúcií, ktoré hrajú úlohu v zahraničnej politike neustále zápasila s nedostatkom kvalifikovaných pracovníkov. Diplomati, ktorí začali svoju profesionálnu dráhu ešte v socialistickom Československu boli väčšinou absolventi moskovského Štátneho inštitútu pre medzinárodné vzťahy (Gossudarstvennyj institut meždunarodnych otnošenii – GIMO). Vo svojej práci, či dokonca ešte počas štúdia, boli vystavení tlaku československých, ale aj sovietskych špeciálnych služieb, ktoré ich nútili do spolupráce. Preto aj viacerí z nich boli po novembri 1989 prakticky nepoužiteľní pre prácu v zahraničnej službe nového demokratického štátu a museli opustiť Federálne ministerstvo zahraničných vecí. Miesta veľvyslancov v kľúčových krajinách boli obsadené osobami z iných oblastí, ktorým síce chýbalo formálne vzdelanie a diplomatická prax, ale boli dôveryhodné pre vládu v Prahe aj v krajine vyslania. Československu bola ponúknutá pomoc demokratických krajín pri výchove diplomatov, a viacerí mali možnosť študovať vo Viedni, Londýne alebo iných mestách. Ani táto pomoc nestačila však zabezpečiť pravidelný prísun absolventov v potrebnom množstve, a tak bolo nevyhnutné zriadiť vlastné vzdelávacie zariadenia. V Bratislave vznikol Ústav medzinárodných vzťahov pri Právnickej fakulte Univerzity Komenského, ktorý zabezpečoval postgraduálne štúdium a prípravu pracovníkov pre Ministerstvo zahraničných vecí a iné inštitúcie v oblasti zahraničnej politiky. Neskôr vznikla v Banskej Bystrici v rámci Univerzity Mateja Bela Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, kde bolo otvorené denné štvorročné magisterské štúdium medzinárodných vzťahov. Vláda a najmä Ministerstvo zahraničných vzťahov by malo podporovať inštitúcie zamerané na prípravu pracovníkov pre zahraničnú službu materiálne, informačne a finančne. Študenti by mali absolvovať stáže na MZV, v kancelárii Prezidenta SR, v Národnej rade SR alebo na zahraničných odboroch iných ministerstiev. Vláda by mala vyčleniť peniaze na

niekoľko štipendií pre mimoriadne kvalitných študentov na štúdium medzinárodných vzťahov a diplomacie v krajinách Európskej únie a USA. Uchádzači o tieto štipendiá by mali byť vybraní na základe konkurzu, nezávislou komisiou, zloženou napríklad z predstaviteľov MZV, vysokoškolských pedagógov a predstaviteľov krajiny a inštitúcie, kde by mali študenti štipendium získať. Prostriedky na tieto štipendiá by vláda mohla vyčleniť po dohode s EÚ resp. USA. Vzhľadom na charakteristiky SR ako malého štátu, ktoré sme opísali v úvodnej kapitole, je jasné, že SR sa medzinárodnej scéne nemôže presadiť ani silou ani množstvom, ale jedine kvalitou. Preto by vzdelávanie budúcich diplomatov malo byť jednou z jej priorít a mala by mať rozpracovanú jasnú stratégiu v tejto oblasti.

Ďalším momentom, ktorý úzko súvisí s kvalitou zahraničnej politiky je vytváranie jej vedeckého a intelektuálneho zázemia. Okrem klasického oddelenia analýz a plánovania na Ministerstve zahraničných vecí, ktoré pripravuje podklady pre každodennú formuláciu zahraničnej politiky a krátkodobé a strednodobé analýzy je nevyhnutné, aby pri ministerstve či už zahraničných vecí alebo obrany pracovali centrá s veľkou mierou myšlienkového slobody a autonómie, ktoré by pripravovali strednodobé a dlhodobé analýzy v oblasti medzinárodných vzťahov a bezpečnosti. Tie by boli len čiastočne financované priamo zo štátneho rozpočtu a o zvyšok prostriedkov by sa mali uchádzať prostredníctvom grantových konkurzov. V nich by sa stretávali v slobodnej súťaži s mimovládny organizáciami. Medzi ne sa dajú zaradiť niektoré pracoviská Slovenskej akadémie vied, ale aj odborné pracoviská fungujúce v rámci občianskych združení, akými je napríklad aj Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Centrum pre európsku politiku, Inštitút pre verejné otázky a ďalšie. Kvalitná grantová politika by zabezpečila čiastočný prisun finančných prostriedkov od štátu, čím by štát nepriamo podporil rozvoj občianskej spoločnosti a zároveň by získal kvalitné a nezávislé analýzy z viacerých zdrojov.

Ľudia pracujúci v spomínaných vzdelávacích a vedeckovýskumných inštitúciách, ako aj ľudia združení v nezávislých občianskych združeníach na základe svojho záujmu o oblasť medzinárodných vzťahov a zahraničnej politiky, publicisti aj politici vytvárajú isté spoločenstvo – community. Zahraničnopoliticky zameraná „community“ krajiny zohráva nezastupiteľnú úlohu a nesie nesmierne veľkú zodpovednosť. Je preto treba, aby bola „zocelená“ priebežnou výmenou názorov, aby sa vášnivo prela o najsprávnejšie vysvetlenia a najoptimálnejšie riešenia, avšak rovnako vášnivo zastávala spoločné presvedčenia o národných záujmoch. Ak chce Slovensko v medzinárodnej konkurencii obstáť, musí v ňom za podpory celej spoločnosti nastúpiť to najlepšie, čo krajina má.

Ako ukazujú európske integračné procesy, dôležitým prvkom je otvorená diskusia, informovanie, ale najmä priame zapájanie verejnosti do procesu integrácie. Vláda, ktorá si medzi svoje prioritné ciele určila členstvo v Európskej únii musí v prvom rade zabezpečiť kvalitnú informačnú kampaň, najmä prostredníctvom verejnoprávnych médií. V tomto smere občania na Slovensku právom už niekoľko rokov pociťujú deficit.

„Komunikačná stratégia“, ktorej cieľom je, aby verejnosť bola dostatočne informovaná o tom, čo vláda robí pre uskutočnenie svojho správneho zámeru, však rozhodne nepostačí. Táto verejnosť sama musí byť zapojená do procesu európskej integrácie – nielen vzhľadom na to, že o vstupe Slovenska do Európskej únie sa bude rozhodovať – za predpokladu, že zložité rokovania budú zavŕšené úspechom – v referende. Vyrovnáť sa s problémami integrácie, či len ich uchopiť a definovať, si vyžaduje nielen akciu nejakého vládneho orgánu, ale efektívnu komunikáciu medzi vládou a sprostredkujúcimi telesami občianskej spoločnosti (ku ktorej okrem mimovládnych organizácií treba priradiť aj vedecké inštitúcie a univerzity). Sociálne otázky, problematika národnostných menšín či všeobecnej právnej a politickej kultúry si vyžadujú od vlády aktívnu politiku, ktorá môže byť úspešná jedine vtedy, ak sa vytvorí systém spätných väzieb medzi vládou a občianskou spoločnosťou.

Súčasťou procesu integrácie v krajinách, ktoré majú záujem stať sa členom Európskej únie je aj proces „europeizácie“ štátnej správy. Je potrebné štruktúrovať a obsadzovať posty na ministerstvách tak, aby boli kompatibilné so svojimi partnermi pre zodpovedajúce rezorty v iných členských štátoch. Domácom problémom, ktorý do značnej miery ovplyvňuje zahraničnú politiku, je aj skutočnosť, že doposiaľ nebol prijatý kvalitný zákon o nezávislej štátnej službe. To nielenže umožnilo politickým stranám, aby sa práve ony stali hlavnými aktérmi pri formulovaní politiky štátu, ale im tiež poskytlo príležitosť preniknúť hlboko do štátnej správy. Tým, že sa štátna správa, vrátane personálneho zloženia ministerstiev, neriadi dôsledne kritériami odbornosti a nadstraníckosti, je negatívne poznamenaný výkon a odbornosť rôznych orgánov štátnej správy. Ako sa Slovensko stále viac približuje Európskej únii začína sa internacionalizovať aj činnosť ministerstiev. Neodbornosť a niekedy aj otvorená straníckosť rôznych ministerských a iných štátnych úradníkov sa potom stáva pre Slovenskú republiku medzinárodným problémom.

2. ZAHRANIČNÁ POLITIKA A BEZPEČNOSŤ

Zakotvenie Slovenskej republiky v systéme európskej bezpečnosti

Po rozpade bipolárneho sveta mali krajiny strednej Európy teoreticky niekoľko možností ako riešiť svoju bezpečnostnú situáciu. Slovensko tvorilo spolu s Českou republikou, Maďarskom a Poľskom tzv. Visegrádsku skupinu, pre ktorú existovali štyri základné bezpečnostné možnosti.

I. Severoatlantická opcia. Väčšina politických elit v spomínaných štyroch krajinách uvažuje v rámci tejto opcie a nevidí k nej reálnu alternatívu. Existuje preto niekoľko dôvodov. Transatlantická spolupráca tvorí jadro európskej bezpečnosti a Európa by nebola bez americkej pomoci schopná zabrániť sovietskej agresii. Severoatlantická aliancia sa za svojich takmer päťdesiat rokov existencie stala najúspešnejšou alianciou v histórii. NATO je jedinou bezpečnostnou organizáciou, ktorá poskytuje vďaka článku 5 Washingtonskej zmluvy pevné garancie bezpečnosti v prípade napadnutia. Výhody prístúpenia krajín Visegrádskej skupiny (medzi nimi aj Slovenska) k Washingtonskej zmluve, čiže získanie členstva v Severoatlantickej aliancii sú predovšetkým v oblasti bezpečnostnopolitickej a vojenskopolitickej.

a) Bezpečnostnopolitické výhody

1. Prijatie krajín strednej a východnej Európy (SVE) do NATO ako jedinej efektívnej medzinárodnej organizácie s integrovanou vojenskou štruktúrou zvýši celkovú úroveň bezpečnosti v strednej Európe. Vstup do NATO dáva týmto krajinám väčšiu možnosť rozhodovať o európskej bezpečnosti, a teda o vlastnom osude. Po desaťročiach im umožní stať sa z objektu medzinárodných vzťahov ich subjektom.
2. Rozšírenie NATO dovrší proces multilaterálnej integrácie Spolkovej republiky Nemecko do euroatlantických štruktúr, a tým posunie aj konanie tejto krajiny s jej východnými susedmi z rámca prevažne bilaterálnych vzťahov do multilaterálneho rámca, ktorý je pre menšie krajiny oveľa výhodnejší.
3. Získanie bezpečnostných záruk vyplývajúcich z článku 5 Washingtonskej zmluvy by pre tieto krajiny znamenal posun z doterajšej tzv. šedej zóny (tvorenej krajinami, ktoré nemajú medzinárodné záruky bezpečnosti porovnateľné so zárukami členstva v NATO) do spoločenstva zdieľaných a bránených hodnôt.

b) Vojenskopolitické výhody

1. Začlenenie do NATO by výrazne urýchlilo proces modernizácie Armády SR a z dlhodobého hľadiska v podstatnej miere znížilo aj finančné náklady (aliančná bezpečnostná politika je vždy lacnejšia než samostatná obrana).
2. Po vstupe do NATO bude rozpočtová kapitola ministerstva obrany v NR SR prerokovávaná nielen ako vnútroštátny problém, ale aj ako otázka podielu SR na aliančnej cene za obranu, bezpečnosť a stabilitu. Dá sa očakávať, že v SR nastane, podobne ako je to v krajinách NATO, vyjasnenie medzi ministerstvom obrany a výborom pre obranu a bezpečnosť NR SR pri rozhodovaní o prioritách modernizácie armády.
3. Zapojenie do systému zbrojnej a akvizičnej kooperácie v rámci NATO vytvorí predpoklady aj ku skutočnému budovaniu a využívaniu vlastnej priemyselnej základne obrany a ku znižovaniu nákladov na výstavbu, výcvik a prevádzku Armády SR.

II. Západoeurópska opcia uprednostňovala rýchlu integráciu visegrádskeho regiónu do Európskej únie a Západoeurópskej únie pred integráciou do NATO. Výhoda tejto opcie spočíva v tom, že je akceptovanejšia vo verejnej mienke Visegrádskeho regiónu. Druhou výhodou je, že táto opcia (EÚ, ZEÚ) prináša širšiu a koncepcnejšiu škálu bezpečnostných riešení pre región a k politicko-vojenským nástrojom pridáva stabilizujúcu ekonomickú integráciu, ktorá bude v budúcnosti hrať rozhodujúcu úlohu. Slabinou tejto koncepcie je, že v prípade ZEÚ nabáda visegrádske krajiny pripojiť sa k bezpečnostnej organizácii, ktorá nemá vlastné vojenské kapacity umožňujúce poskytovať bezpečnostné garancie. Vyplýva to z histórie tejto organizácie, jej vzťahov k NATO a Európskej únii. Vstup do Európskej únie a ZEÚ by nedokázal zaručiť bezpečnostné garancie počas obdobia tranzície. Európania zamýšľajú pretransformovať ZEÚ do bezpečnostnej organizácie tvoriacej súčasť Európskej únie. Základ ZEÚ tvorí tzv. modifikovaná Bruselská zmluva (Modified Brussels Treaty), ktorej článok 5 formuluje pevné záruky ešte ostrejšie ako článok 5 Washingtonskej zmluvy NATO. Táto klauzula a prelínajúce sa členstvo krajín v NATO a ZEÚ vytvára medzi nimi silné puto. Viaceré krajiny ZEÚ (na čele s Veľkou Britániou) dali však zelenú rozvoju tejto organizácii až potom, keď bolo jasné, že neohrozí kvalitu transatlantického spoločenstva. Z toho vyplýva aj pomerne zložitá štruktúra organizácie. Plnoprávnym členom ZEÚ sú len štáty, ktoré sú zároveň členmi NATO a EÚ i európski členovia NATO, ktorí však nie sú členmi EÚ majú štatút pozorovateľov; členovia EÚ a zároveň nečlenovia NATO majú štatút asociovaných členov a krajiny strednej a východnej Európy, ktoré podpísali s Európskou úniou Asociačné dohody majú štatút asociovaných partnerov. **Nikto z predstaviteľov Západoeurópskej únie si nevie predstaviť, že by sa v súčasnosti mohol stať jej plnoprávnym členom štát, ktorý by nebol zároveň členom NATO a Európskej únie.** Zložitý systém kategórií členstva však dáva ZEÚ osobitný význam, pretože sa tak vytvára fórum, na ktorom môže 28 európskych štátov diskutovať otázky európskej

bezpečnosti a navrhovať ich riešenia. Vzájomné vzťahy medzi tromi organizáciami NATO, EÚ a ZEÚ potvrdzujú, že krajiny demokratického západu využívajú prepojenie týchto organizácií – ide o tzv. concept of interlocking institutions. **Získanie členstva v EÚ, ZEÚ a NATO, znamená skôr kroky k získaniu maximálnej bezpečnosti než alternatívu. Členstvo v EÚ nevytvára z hľadiska bezpečnosti alternatívu k členstvu v NATO, ale komplementárny prvok.**

III. Opcia neutrality bola populárna v Československu a Maďarsku pred rozpadom ZSSR. S ukončením tradičného antagonizmu dvoch superveľmocí však stratil pojem neutrality svoj zmysel. Modely povojnovej neutrality (Fínsko, Rakúsko) boli produktom bipolárneho medzinárodného poriadku, ktorý sa skončil v rokoch 1989-1991. Pri úvahách o možnej neutralite je treba uvážiť aj jej finančnú náročnosť, ktorú si pri dnešnom stave svojich ekonomík Česká republika, Maďarsko, Poľsko ani Slovensko nemôžu dovoliť. Prijatie takejto koncepcie by v ich prípade znamenalo faktickú rezignáciu na obranu krajiny. Koncepcia neutrality bola v posledných rokoch spochybnená ako neefektívna a finančne nákladná v takých klasických neutrálnych krajinách, ako je Rakúsko a Švédsko. Tri neutrálné krajiny, Rakúsko, Švédsko a Fínsko sa stali členskými krajinami Európskej únie, a preto už nie je možné hovoriť o ich politickej neutralite. Vo všetkých troch krajinách sa vedie živá diskusia o neutralite. Neutralita predpokladá aj to, že nejaké štáty budú ochotné túto neutralitu garantovať. V súčasnosti neexistujú takíto potenciálni garanti. Ak Slovenská republika dlhodobo plánuje zostať mimo politicko-vojenského obranného zoskupenia musí tomuto plánu prispôbiť charakter svojej armády, zostať pri konskripcionom systéme povolávania brancov a výrazne zvýšiť svoje náklady na obranu. Pritom si však treba uvedomiť, že Armáda SR od svojho vzniku zápasí s finančnými problémami, podiel výdavkov na obranu v závislosti od výšky HDP z roka na rok klesá a v roku 1998 po prvýkrát klesol pod 2 percentá.

IV. Stredoeurópska opcia v sebe obsahuje množstvo teoretických aj praktických problémov. Hlavným dôvodom neuplatniteľnosti tejto možnosti je nedostatočný obranný a bezpečnostný potenciál (aj v prípade blízkej spolupráce týchto krajín) ubrániť región. Navyše renacionalizácia priestoru je sprevádzaná myšlienkovou obmedzenosťou a provincialitou politických elít, neschopnosťou uvažovať a konať v európskych dimenziách. Pre tieto príčiny zlyhala aj Visegrádska spolupráca. Najlepšie táto spolupráca fungovala pri likvidácii Varšavskej zmluvy a odchode sovietskych vojsk z regiónu. Očakávaný vstup Českej republiky, Poľska a Maďarska do NATO v roku 1999 vymazal aj teoretické úvahy o tejto opcii.

Susedia Slovenska – Poľsko, Maďarsko a Česká republika sa sústredili na naplnenie prvej – Severoatlantickej opcie – pretože bola z bezpečnostného hľadiska najvýhodnejšia a najprístupnejšia. Najmä Poľsko bolo východným motorom rozšírenia aliancie. Slovensko vďaka zlyhaniu vládnucej politickej elity nevyužilo

svoju šancu a nebolo v Madride v júli minulého roku zaradené do prvej vlny rozšírenia aliancie. Poliaci, Česi a Maďari sú aj najhorúcejšími kandidátmi na prvú vlnu rozšírenia Európskej únie, ktorá z hľadiska bezpečnosti týchto krajín vytvára komplementárnu bázu k členstvu v Atlantickoju aliancii. Po vojenskopolitickej záruke bezpečnosti získajú tak tieto krajiny aj ekonomické záruky bezpečnosti.

Optimálnym riešením bezpečnostnej situácie štátov strednej Európy, vrátane Slovenska, je kombinácia transatlantickej a západoeurópskej opcie. V záujme Slovenskej republiky je posilňovanie Európy na poli obrany a bezpečnosti, europeizácia NATO, pri súčasnom zachovaní silnej angažovanosti USA v bezpečnosti starého kontinentu. K prvoradým bezpečnostným záujmom SR patrí aj pokračovanie a intenzifikácia procesu európskej integrácie a aktívna účasť SR v ňom. Slovensko musí vyvinúť, aj vďaka tomu, že jednu ponúknutú šancu premrhalo, dvojnásobné úsilie a presvedčiť západných partnerov a susedov, že je s nimi hodnotovo kompatibilné a bude prínosom pre alianciu a európsku bezpečnosť.

Vo vzťahu k NATO musí Slovensko v prvom rade naozaj a úprimne o členstvo usilovať, splniť demokratizačné požiadavky, pokračovať v intenzívnom individuálnom dialógu, účasti v programe Partnerstvo za mier a v nastúpenej transformácii Armády SR. Vláda musí vytvoriť podmienky pre vznik demokratickej informačnej služby, ktorej činnosť bude kontrolovaná orgánom povereným Národnou radou SR, v ktorom budú paritne zastúpení predstavitelia vládnucej moci aj opozície. Takáto informačná služba si musí vytvoriť dôveru u susedov a západných partnerov, členov NATO a Európskej únie. Nová politická elita musí zintenzívniť dialóg s kľúčovými krajinami aliancie, najmä Spojenými štátmi americkými, ale aj so svojimi susedmi, budúcimi členmi aliancie – Českou republikou, Maďarskom a Poľskom. Mala by koordinovať svoje úsilie s kandidátmi na druhú vlnu rozširovania aliancie – Slovinskom a Rumunskom, a pozorovať diskusiu o neutralite, resp. členstve v NATO v susednom Rakúsku. Vstup do NATO a Európskej únie musí byť absolútnou prioritou zahraničnej politiky SR, a tejto prioritě musí vláda a parlamentné politické strany podriadiť všetky svoje zahraničné i domáce aktivity.

Stredné a malé štáty Európy po druhej svetovej vojne patrili skôr ku konzumentom, než k tvorcom medzinárodnej stability a bezpečnosti. Ku garantom a tvorcom patrili veľmoci. Toto pravidlo platilo v oboch konfliktných blokoch. Obsah zahraničnej a bezpečnostnej politiky na konci 20. storočia zaznamenal podstatnú zmenu. Aj od stredných a malých krajín sa očakáva, že budú schopné byť nielen spotrebiteľmi, ale i tvorcami medzinárodnej bezpečnosti, že budú pripravené niesť svoju mieru zodpovednosti za stabilitu a mier v Európe. S touto skutočnosťou sú konfrontované práve tie postkomunistické krajiny, ktoré majú najväčšiu šancu stať sa členmi NATO v prvej vlně. Slovensko čaká podobná výzva, priniesť vlastný príspevok k bezpečnosti a stabilite regiónu. Slovenská zahraničná politika by okrem deklarovanej vôle stať sa členom NATO i EÚ mala ponúknuť svojim partnerom koncept svojej vlastnej medzinárodnej zodpovednosti.

3. ZAHRANIČNÁ POLITIKA A PROSPERITA

Jedným z dôvodov existencie štátu okrem zaistenia bezpečnosti pre svojich občanov je aj vytváranie dôstojných životných podmienok, zabezpečenie rastu životnej úrovne a prosperity. Ku koncu dvadsiateho storočia získava práve tento rozmer stále väčší význam. Súvisí to nielen s poklesom bezpečnostných ohrození, ale najmä s rastúcou globalizáciou a vzájomnou prepojenosťou národných ekonomík. Výsledkom zmien v ekonomickej politike a technológiách bolo, že ekonomiky, ktoré oddeľovali vysoké dopravné náklady a umelé finančné a obchodné bariéry sú prepojené neustále narastajúcou sieťou ekonomických interakcií. Ekonomiky jednotlivých štátov sa stále viac integrujú pomocou obchodu, financií, výroby a rastúcej siete zmlúv a inštitúcií. Rastúca sieť zmlúv viaže štáty prostredníctvom multilaterálnych (celosvetových) záväzkov, regionálnych a bilaterálnych záväzkov.

V globalizujúcom sa svete konkurencia neustále rastie. Nejde len o súťaženie v oblasti hospodárstva a obchodu, ale aj vo výskume, technologickom pokroku a kultúre. Zahraničná politika musí brať do úvahy, že konkurencia sa prejavuje v mnohých formách. **Ministerstvo zahraničných vecí má za úlohu koordinovať a zabezpečovať mnohostranné rokovania, pričom by malo garantovať najmä to, aby obhajoba slovenských záujmov a pozícií bola súrodá a vnútorné logická. Poslaním zahraničnej služby je zachytávať podnety a ohrozenia, ktoré sa objavujú vo svetových rozmeroch, zabezpečovať priority a prispievať k budovaniu užitočných spojenectiev a aliancií.**

Úlohou diplomacie je aj pomáhať slovenským podnikom hľadať nové trhy. Slovensko produkuje niekoľkonásobne viac, než dokáže jeho malý trh absorbovať, inými slovami má silne proexportne orientovanú ekonomiku. Štát musí doma vytvárať právny a inštitucionálny rámec pre rozvoj ekonomiky a proexportnej politiky a v zahraničí vytvárať politický a ekonomický priestor pre uplatnenie slovenských záujmov. Úlohou vlády a v rámci nej najmä ministerstva zahraničných vecí je zabezpečiť koordináciu medzi jednotlivými rezortmi vo vystupovaní voči zahraničiu a zabezpečiť jednotnú štátnu reprezentáciu. Štát musí vytvoriť priestor pre legitímne záujmy súkromných osôb, podnikateľských subjektov, ale zároveň dbať o to, aby nedochádzalo k zmiešavaniu štátnych a súkromných záujmov, čo vytvára prirodzené podhubie pre korupciu. Záujmy firiem by mali v zahraničí reprezentovať profesijné a záujmové združenia, pre ktoré štát musí vytvoriť vhodný legislatívny rámec – napríklad Slovenská obchodná a priemyselná komora (SOPK). Medzirezortná koordinácia by mala fungovať aj medzi Ministerstvom zahraničných vecí a Ministerstvom hospodárstva v otázke obchodnoekonomických oddelení zastupiteľských úradov (OBEO), ktoré by sa mali organizačne opätovne zaradiť pod Ministerstvo zahraničných vecí, aby bola zachovaná jednotná štátna reprezentácia a nestrácala sa prirodzená kontrola. OBEO by mali poskytovať informačný servis predovšetkým malým a stred-

ným podnikom. Veľmi zodpovedne by sa malo pristúpiť k stanoveniu prioritných teritórií a komoditnej štruktúry z hľadiska slovenského exportu a tomu prispôbiť dobudovanie OBEO. Nevyužitou oblasťou, na ktorú treba klásť dôraz je rozvoj turistického ruchu a služieb, s čím súvisí aj celková propagácia krajiny. Ministerstvo zahraničných vecí by malo participovať na proexportnej politike najmä posilnením advokácie a propagácie ekonomického a investičného potenciálu SR, čo by malo byť prirodzenou súčasťou agendy všetkých diplomatických pracovníkov.

OECD

Z hľadiska slovenských ekonomických záujmov je pre SR kľúčovou úlohou získať členstvo v Organizácii pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD). OECD vznikla v roku 1961 transformáciou Organizácie pre európsku ekonomickú spoluprácu (OEEC), ktorá združovala európske krajiny, sústreďujúce sa na znovuvybudovanie svojich ekonomík po druhej svetovej vojne. OEEC spravovala americkú pomoc európskym krajinám v rámci Marshallovho plánu. Začiatkom šesťdesiatych rokov bola obnova vojnou zničených ekonomík ukončená, ale jednotlivé krajiny si uvedomili rastúcu vzájomnú závislosť jednotlivých národných ekonomík, a tak vznikla organizácia, ktorej úlohou bolo koordinovať spoluprácu krajín a vytvárať priaznivé medzinárodné podmienky pre rozvoj ekonomiky. Cieľom tejto organizácie je dosiahnuť čo najvyšší trvalý ekonomický rast a zamestnanosť, podporovať ekonomický a sociálny blahobyť členských krajín prostredníctvom koordinácie ich politik, ako aj stimulovať a harmonizovať úsilie svojich členov v pomoci rozvojovým krajinám. V súčasnosti má táto organizácia 29 členov, medzi ktorými sú aj susedia Slovenska – Rakúsko (1961), Česká republika (1995), Poľsko a Maďarsko (1996). Členmi OECD sú všetky členské krajiny Európskej únie a tak sa dá táto organizácia vnímať aj ako určitá predsieneň k vstupu do EÚ.

Členstvo krajiny v OECD garantuje stabilné ekonomické prostredie danej krajiny, čo sa prejavuje aj vo fakte, že najväčší objem svetových investícií prúdi do krajín OECD. Podmienkou členstva je dosiahnutie plnej konvertibility meny, kompatibilita s legislatívou OECD, uzatvorenie Zmluvy o výsadách a imunitách pre OECD a dodržiavanie demokratických princípov v riadení štátu a ekonomiky. Slovenská republika podala žiadosť o riadne členstvo v tejto organizácii 28. februára 1994. Napriek viacerým kvalitným ekonomickým ukazovateľom sa v rokoch 1994-1998 nestala členom OECD vďaka nenaplneniu podmienky o dodržiavaní demokratických princípov v riadení štátu a ekonomiky. Zdržanie SR oproti svojim porovnateľným susedom spôsobili nielen niektoré flagrantly porušenia princípov parlamentnej demokracie, ale aj netransparentná privatizácia a niektoré nevyhovujúce zákonné normy, ktoré majú priamy vplyv na ekonomické prostredie v SR a sú považované za protitrhové, napríklad Zákon o revitalizácii alebo Zákon o konkurze a vyrovnaní. Spomalenie procesu prijímania SR bolo zároveň spôsobené aj ne-

dostatočnou koordináciou zainteresovaných rezortov, nedostatočnou podporou najvyšších miest a slabou komunikáciou so Sekretariátom OECD.

Európska integrácia

Členstvo v Európskej únii je hlavným strategickým cieľom Slovenskej republiky. Integrácia s Európskou úniou znamená zlepšenie rozvoja hospodárstva, modernizáciu ekonomiky aj právneho systému a zmenšenie rozdielov v stupni vývoja medzi SR a krajinami Európskej únie. V celkovom súčte pozitív a negatív vstúpenia do Európskej únie prevažujú pozitíva. Paradoxom je, že aj v prípade negatívneho vývoja v Európe je pre SR lepšie byť členom Európskej únie. Alternatívou k vstupu do únie je zaostávanie za hlavným európskym vývojom. História Európy, súčasná aj dávnejšia, svedčí o tom, že sa rozširuje civilizačný rozdiel medzi spoločenstvom krajín zúčastňujúcich sa na hospodárskej, politickej a bezpečnostnej spolupráci a tými, ktoré sú mimo hlavného prúdu.

Slovensko je spomedzi susedných krajín štátom s najviac otvorenou ekonomikou (podiel exportu na HDP). **Obchodná výmena SR v súčasnosti dosahuje viac ako 80% s krajinami, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou budú okolo roku 2005 tvoriť budúcu Európsku úniu. Udržanie preferenčných vzťahov znamená byť súčasťou rovnakých štruktúr. Samotný vstup do EÚ taktiež posilní dynamiku vzájomného obchodu (napr. v krajinách EFTA vzrástol obchod o 20-30% po ich vstupe do EÚ). Vstup do Európskej únie má pozitívny efekt na zvýšenie priamych investícií nevyhnutných na reštrukturalizáciu slovenského hospodárstva a zvyšovanie jeho konkurenčnej schopnosti.** V neposlednom rade členstvo v EÚ umožňuje čerpanie financií zo štrukturálnych fondov Únie, čo pre nové členské krajiny bude znamenať značné prostriedky. Návrh nového finančného rámca EÚ na roky 2000-2006 predpokladá transfery vo výške 38 miliárd ECU pre nové členské krajiny (t.j. suma, ktorá sa rozdelí pre krajiny vstupujúce do Únie do roku 2006, za predpokladu, že by sa stali členmi v rokoch 2002-2003). V tom prípade je možné odhadnúť ročný príspevok pre SR zo štrukturálnych fondov, ak bude v prvej vlně vstupujúcich krajín na 0,5-0,8 mld. ECU, čo predstavuje 20-30 mld Sk (Tieto čísla sú veľmi orientačné, vzhľadom na množstvo neznámych – skutočný dátum vstupu, počet krajín, kľúč rozdeľovania prostriedkov). Jednoznačne však pôjde o sumy, ktoré výrazným spôsobom napomôžu rozvoju krajiny, najmä v infraštruktúrnych projektoch.

Slovenská vláda vytvorila koordinovaný inštitucionálny rámec na riešenie otázok európskej integrácie, a konkrétnejšie na plnenie Európskej dohody. Na ministerskej úrovni funguje Rada vlády pre integráciu SR do Európskej únie, na čele ktorej stojí podpredseda vlády. Jeho zástupcami sú minister zahraničných vecí a podpredseda vlády zodpovedný za aproximáciu legislatívy. Na každom slovenskom ministerstve sa zriadil odbor, ktorému sú zverené všetky záležitosti súvisiace s EÚ. Jeho zástupcovia sa zúčastňujú na zasadnutiach Rady podľa

prerokovaných otázok európskej integrácie. Na základe Dohody bol vytvorený aj spoločný Výbor Národnej rady SR a Európskeho parlamentu. V roku 1996 bol zriadený Výbor NR SR pre európsku integráciu.

Slovenská republika podala oficiálnu žiadosť o členstvo v Európskej únii 27. júna 1995 a 17. júla 1997 Rada ministrov rozhodla uplatniť postup podľa článku O Maastrichtskej zmluvy o Európskej únii, ktorý zakotvuje konzultácie s Európskou komisiou. V tomto rámci vypracovala Komisia posudok k žiadosti SR o členstvo v Európskej únii. Slovenská žiadosť sa posudzovala paralelne so žiadosťami ďalších deviatich asociovaných štátov. Posudok bol vypracovaný na základe záverov Európskej rady, ku ktorým dospela v júni 1993 na svojom zasadnutí v Kodani (tzv. Kodanské kritériá):

„Tie asociované krajiny strednej a východnej Európy, ktoré si to želajú, sa stanú členmi Únie. Vstup do Únie sa uskutoční hneď, ako bude krajina na základe splnenia ekonomických a politických podmienok pripravená prevziať povinnosti vyplývajúce z členstva. Predpokladom pre získanie členstva je:

- aby kandidátska krajina dosiahla stabilitu inštitúcií zaručujúcich demokraciu, právny štát, ľudské práva, ako aj rešpektovanie a ochranu menšín
- existencia fungujúcej trhovej ekonomiky, ako aj schopnosť zvládnuť konkurenčný tlak a trhové sily v rámci únie
- schopnosť prevziať povinnosti súvisiace s členstvom vrátane prijatia cieľov vytvorenia politickej, ekonomickej a menovej únie.

V obojstrannom záujme Únie aj kandidátskych krajín je dôkladne zväžiť schopnosť Únie absorbovať nové členské krajiny pri súčasnom zachovaní potrebného tempa európskej integrácie“.

Podľa hodnotenia Európskej komisie z júla 1997: „Slovensko vzhľadom na nestabilitu inštitúcií, ich chýbajúce zakorenenie v politickom živote a nedostatky vo fungovaní jeho demokracie nespĺňa uspokojivým spôsobom politické podmienky vytýčené Európskou radou v Kodani. Táto situácia je o to viac poľutovaniahodná, že Slovensko by mohlo splniť ekonomické kritériá v strednodobom horizonte, a je pevne odhodlané prevziať *acquis*, hlavne tie, ktoré sa týkajú vnútorného trhu, hoci pre zaručenie účinnej aplikácie *acquis* je ešte potrebný ďalší pokrok.“ Vo väčšine kritérií je Slovenská republika porovnateľná s ostatnými asociovanými krajinami, bohužiaľ podľa názoru predstaviteľov únie ako jediná z nich v roku 1997 nespĺňala politické kritériá. Podľa názoru Komisie: „podmienky, v ktorých parlament na Slovensku vykonáva zverenú úlohu nie sú v súlade s normálnymi pravidlami fungovania demokracie. Práva opozície sa plne nerešpektujú, najmä pokiaľ ide o členstvo v parlamentných výboroch. Ani jeden predstaviteľ opozície nezašťava funkciu predsedu žiadneho zo stálych parlamentných výborov, hoci do septembra 1994 to tak bolo. Nie je vždy zaručené rešpektovanie mandátov poslancov a pravidiel upravujúcich činnosť parlamentu.“

Slovensko je malou krajinou v strednej Európe a jej význam pre Úniu je limi-

tovaný. Bolo by chybou vytvárať si ilúziu, že otázka čo so Slovenskom je pre politikov Únie kľúčovou. Slovensko prezentované vládou premiéra Mečiara v rokoch 1994-1998 bolo vnímané ako problémová krajina, ktorej vedenie nie je schopné plnohodnotného obojstranného dialógu. Aj dialóg na úrovni spoločného výboru NR SR a Európskeho parlamentu po zmarenom referende a nerešpektovaní rozhodnutia Ústavného súdu v kauze Gaulieder ustrnul. Nerešpektovanie demokratických pravidiel a neúcta k takej posvätnej veci ako je poslancový mandát viedlo viacerých poslancov k návrhu rozšírenia podľa vzoru 10 + 1 - 1 bez Slovenska čím by sa z neho stal odstrašujúci, ojedinelý príklad. Tento variant nebol na Luxemburskom summite v decembri 1997 prijatý.

Luxemburský summit rozhodol, že prístupový proces sa začne so všetkými 11 kandidátskymi krajinami naraz. Samotné rozhovory o prístúpení do EÚ sa následne začnú len so skupinou 5+1. Luxemburský summit preniesol integračný proces do ďalšej fázy. Samotný proces rozširovania sa skladá z viacerých úrovní - skutočné rokovania v rámci bilaterálnych medzivládnych konferencií o vstupe do EÚ s prvou skupinou krajín, posilnenie prípravy všetkých kandidátov prostredníctvom predvstupovej stratégie (hlavným prvkom sú individuálne Partnerstvá pre vstup a program pomoci PHARE). Najširší okruh tvorí Európska konferencia, ktorej cieľom je posilňovať spoluprácu medzi súčasnými členmi a asociovanými krajinami (vrátane Turecka), ktoré bezprostredne nesúvisia s prípravou na vstup do Únie.

Do celého prístupového procesu bol zároveň zavedený väčší prvok flexibility a otvorenosti pre ďalšie kandidátske krajiny ako pri predchádzajúcich rozširovaniach. Európska komisia bude každoročne pripravovať vyhodnotenia postupu všetkých kandidátskych krajín najmä na základe plnenia Partnerstva pre vstup. V rámci nich môžu aj ostatné krajiny dostať od Komisie „zelenú“ a Rada EÚ môže rozhodnúť o pričlenení ďalších kandidátskych krajín do negociačného procesu. Všeobecne sa predpokladá, že súčasné kolo rozširovania bude náročné a zdĺhavé. Dôvodmi sú najmä: slabá pripravenosť všetkých kandidátskych krajín a samotné procesy prebiehajúce vnútri Únie - vytvorenie Hospodárskej a menovej únie, potreba riešiť inštitucionálne otázky EÚ ešte pred prvým rozšírením, reforma Spoločnej poľnohospodárskej politiky, zmeny v štruktúrálnej politike. Realisticky je možné predpokladať, že prví noví členovia budú do EÚ prijatí v horizonte rokov 2003-2005. Z toho vyplýva, že Slovensko, ktoré sa nachádza v pomalšej skupine má veľkú možnosť preradiť sa svojou vlastnou iniciatívou do prvej skupiny kandidátskych krajín.

Prvoradou úlohou pre Slovenskú republiku je obnoviť dôveru partnerov v jej demokratický charakter a efektívne a demokratické fungovanie jej inštitúcií. Je nevyhnutné novelizovať Ústavu SR, najmä v častiach, ktoré definujú kompetencie orgánov štátnej správy. Takisto je nevyhnutné urobiť viaceré opatrenia v legislatívnej oblasti, jedným z nich by malo byť aj prijatie zákona o štátnej službe, ktorý by jasne definoval práva a povinnosti štátnych zamestnancov. Uľahčil by sa tak boj proti korupcii. Mali by sa prijať aj legislatívne opatrenia na posilnenie nezávislosti súdov, zákon o používaní menšinových jazykov etc. So snahou SR

o členstvo v Európskej únii nepriamo súvisí aj nevyhnutnosť decentralizácie a rozšírenia kompetencií miestnych samospráv. Decentralizácia má smerom dovnútra štátu obrovský demokratizačný význam a zvyšuje možnosť občana priamo ovplyvňovať veci verejné, v zahraničnej politike zlepšuje možnosť cezhraničnej spolupráce a zapájanie sa oblasti na periférii štátu do budovania euroregiónov.

Kvalitné vzťahy so susedmi sú podmienkou vstupu do lukratívnych európskych politických klubov – Európskej únie, Západoeurópskej únie, ale aj NATO. Slovensko susedí zatiaľ s jediným členským štátom Únie – Rakúskom, troma kandidátskymi krajinami, ktoré sú na čele integračných procesov – Českou republikou, Poľskom a Maďarskom, a s Ukrajinou. Ku všetkým musí Slovenská republika v rámci svojich integračných snáh vyvíjať aktívnu diferencovanú politiku a snažiť sa spolu s nimi formulovať záujmy stredoeurópskeho regiónu voči Európskej únii a v budúcnosti, dúfajme, v rámci nej.

4. VZŤAHY SO SUSEDMI A STREDNÁ EURÓPA

Stredná Európa ako samostatná politická entita zmizla po nástupe studenej vojny z politickej mapy Európy – alebo ako lakonicky poznamenal nemecký konzervatívny historik a politológ Michael Sturmer „zredukovala sa na hraničnú čiaru medzi Východom a Západom“. Po skončení studenej vojny sme zažili znovuzrodenie strednej Európy aj s jeho návratom k dejinám. Neúspešné pokusy o inštalovanie kooperatívneho rámca medzi stredoeurópskymi krajinami – tzv. visegrádska trojka, neskôr štvorka – vystriedal nástup individualistickej politiky jednotlivých krajín, na začiatku ktorej bol postoj Českej republiky, v tom čase reprezentovaný vládou Václava Klauza.

Súčasná situácia v mnohom ukazuje, že odpútanie sa od strednej Európy (čo bolo v mnohom aj motivačným elementom českej politickej elity v čase delenia Česko-Slovenskej federácie) nie je také jednoduché, a že stredoeurópske krajiny aj naďalej okrem geografického polohy spája v mnohom príbuzná politická kultúra a podobné problémy s politickou tranzíciou. Preto pričlenenie prvých troch krajín k západnému spoločenstvu demokratických štátov nebude znamenať automatickú „westernizáciu“ týchto krajín – i keď ju samozrejme podstatne urýchlí – ale aj naďalej budú menovatele vývoja krajín za hraničnou čiarou bezpečnostného pásma NATO a krajín, ktoré zostali pred jej prahom v mnohom spoločné.

Charakteristickým znakom týchto procesov však môže byť umelé rozdelenie pôvodne kompaktného, i keď veľmi diferencovaného stredoeurópskeho regiónu. Sprievodnými javmi budú určité zmeny v komunikačných ťahoch, ktoré sa budú postupne prispôsobovať novým geopolitickým realitám. Pre Slovensko to bude znamenať čiastočný odklon od využívania jeho komunikačných sietí, i keď tento efekt samozrejme nebude znateľný v časovo krátkom období. Úlohou pre slovenskú politickú elitu bude naopak presvedčať západných partnerov o otvorenosti slovenských možností na všetkých poliach komunikácie obchodnej, cestnej, zvláštne transporty etc. Spomeňme si len na mimoriadne pozitívnu reakciu predstaviteľov NATO, keď požiadali slovenskú vládu o možnosť prechodu vojenského materiálu a kontingentov v čase operácií na území bývalej Juhoslávie a keď tejto žiadosti bolo promptne vyhovené v priebehu 24 hodín! Toto by sa malo stať akýmsi modelom pre ďalšie správanie SR: zjednodušene povedané, správajme sa v tomto ohľade tak ústretovo ako by sme už boli súčasťou NATO priestoru. Takýto slovenský prístup na jednej strane uľahčí sťaženú situáciu krajín NATO, ktoré v novej podobe nie sú územne prepojené (geografická izolovanosť Maďarska), na strane druhej poukáže na skutočný význam územia Slovenska ako komunikačného a strategického spojovateľa medzi západoeurópskym priestorom a priestorom Podunajskej kotliny.

Nová podoba stredoeurópskeho regiónu vyvolá aj zvláštnu situáciu v tzv. cit-

livom mieste bezpečnosti strednej Európy, a to v otázke maďarskej menšiny. Prijatie Maďarska do NATO a neprijatie Slovenska a Rumunska, krajín na ktorých území žije početná maďarská menšina posunulo tento problém na úroveň problému medzi politickovo vojenským zoskupením NATO a krajín neorganizovaných v žiadnych vojenských (ale zúčastňujúcich sa napr. programu Partnerstvo za mier). V tomto ohľade akékoľvek riziká a eskalácie sú neprijateľné pre samotné velenie NATO, ktoré nemá záujem vťahovať sa do regionálnych napätí. Pozitívny efektom je brzdenie maďarskej politiky, ktorá už z rámca svojej ústavy je orientovaná na starostlivosť o svoje menšiny v zahraničí. Ako ilustračný príklad spomeňme róznu kritiku účasti vládných predstaviteľov Maďarska na konferencii „Maďarsko a Maďari za hranicami“ práve západnými predstaviteľmi. Tento prístup sa zopakoval po vyhlásení premiéra Gyulu Horna, že vstup Maďarska do NATO umožní Maďarsku rezolútnejšie vystupovať v otázke menšín, keďže jeho váha sa zväčší prijatím do Aliancie. Opak je pravdou, Maďarsko sa bude musieť prispôbiť viac strategickým a jednotným plánom Aliancie, ktorá nebude ochotná tolerovať riskantnú politiku živenia menšinových problémov. Pre Slovensko z toho vyplýva rovnako záväzok, že jeho menšinová politika nezadá ani do budúcnosti možnosť akejkoľvek potenciálnej eskalácii, ktorá by sa musela riešiť inými, než klasickými prostriedkami diplomacie. Ak Slovensko odúbra takéto podozrenia, bude jeho vstup do NATO ulahčený.

Prijatie troch spomenutých krajín a neprijatie Slovenska (rovnako Slovinska a Rumunska) eufemisticky povedané „rozčeslo“ strednú Európu vo dvoje. V súvislosti s týmto faktom sa začalo hovoriť o západnej strednej Európe a východnej strednej Európe, pričom Slovensko sa stalo akýmsi západným výbežkom, alebo západným jazýčkom onej spomenutej východnej strednej Európy, ktorá má alebo by mala mať ťažisko v „stredoeuropeizovanej“ Ukrajine. Súčasťou tejto logiky výkladu sa stáva pomaly aj argumentácia, že takémuto členeniu zodpovedá aj historický, a socio-kultúrny vývoj. V tomto výklade je však zakódované dosť veľké riziko, ktoré by mala slovenská politická elita hneď na začiatku odhaliť a odmietnuť. Riziko väzí v petrifikácii takéhoto stavu na dlhší čas, t.j. že východná stredná Európa s Ukrajinou na čele potrebuje dlhší čas na demokratizáciu a prechod k trhovému hospodárstvu a až potom sa môže stať súčasťou západných politických, ekonomických a vojenských zoskupení. Za týmto výkladom je skrytá potreba západných krajín (alebo niektorých jej politikov) odsunúť ďalšie kolo prijímania, a tak upokojiť ruskú politickú elitu (prípadne je v týchto úvahách zakomponovaná aj potreba existencie nárazníkového pásma, a nie priamej hranice Ruska a NATO, či EÚ, pokiaľ Rusko tento stav nebude akceptovať). Takýto vývoj je však pre Slovensko neprijateľný z niekoľkých dôvodov. Slovensko je historickou súčasťou západného civilizačného okruhu a je pevne zakotvené v strednej Európe. Je preto nevyhnutnosťou, aby sa Slovensko po boku svojich susedov ako aj ďalších prirodzených stredoeurópskych krajín (napr. Slovinska, Rumunska, ale aj Chorvátska) stalo stredoeurópskou

² Brzezinski, Z.: The Grand Chessboard. BasicBooks, New York 1997, s. 85.

súčasťou celej integrovanej Európy. Tu by sa slovenskí politici mohli poučiť z nemeckého príkladu rozdelenia krajiny, keď západonemeckí politici neakceptovali tento stav a tvrdošijne zotrvali na existencii jedného Nemecka, ktoré je síce rozdelené, ale je to stav anomálie. Takisto stav rozdelenia JEDNEJ strednej Európy (žiadne dve: východná a západná) je len dočasným stavom anomálie, a vyriešenie tejto anomálie je možné len v jej znovuintegrovaní.

Takýto postoj zároveň neprotirečí dobrej kooperácii s Ukrajinou, ktorej význam bude stále rásť. Tuto je opäť šanca v prirodzenej regionalizácii Slovenska. Východné časti Slovenska v tomto majú oveľa bližšie k Ukrajine. Oživenie ideí Karpatského euroregiónu by mohlo byť pre Slovensko mimoriadnym úspechom. Slovenská časť tohto regiónu je totiž v porovnaní s poľskou, ukrajinskou, maďarskou a rumunskou ďaleko najvyspelejšia a práve Slovensko by sa tak mohlo stať prirodzeným lídrom tejto oblasti. Niet dôvodu na archaizované obavy z iredentizmu alebo dezintegrácie slovenského územia. Okrem toho **musíme mať na zreteli, že na začiatku budúceho storočia os európskej bezpečnosti bude tvoriť Francúzsko – Nemecko – Poľsko – Ukrajina.² Slovensko, ktoré sa nachádza na okraji tejto osi sa na takýto stav musí poriadne pripraviť.**

Prioritou stredno- a dlhodobej zahraničnopolitickej stratégie Slovenskej republiky preto musí byť zintenzívnenie stredoeurópskej spolupráce. Slovensko musí vystupovať vo svojom najbližšom okolí ako aktívny a kooperatívny partner na bilaterálnej aj multilaterálnej báze.

Vzťahy SR a Českej republiky

Česká republika patrí ku kľúčovým zahraničnopolitickým partnerom Slovenska, pričom ich vzájomný vzťah je v mnohých oblastiach špecifický. Spôsobuje to dlhoročné spolužitie v rámci spoločného štátu, jazyková príbuznosť a vzájomná previazanosť vo viacerých sférach. Vývoj v rokoch 1993-1997 sa niesol v znamení vzájomného vzdalovania. Napriek tomu, že obe krajiny deklarovali prakticky totožné zahraničnopolitické priority, ich praktické (ne)napĺňanie viedlo k divergentným procesom. Prítom obe krajiny vzhľadom na ich stupeň vzájomnej integrácie mohli po vzorovom rozdelení spoločného štátu predviesť svetu aj vzorový vstup do integračných štruktúr.

Ak do konca roka 1992 existoval úplne integrovaný jednotný československý trh a jednotná ekonomika, od prvého januára 1993 vznikli dve národné ekonomiky a nevyhnutne sa začala dezintegrácia ich jednotného trhu. Zmluva o vytvorení colnej únie, dohoda o menovej únii a spoločnom trhu práce mala na jednej strane zachovať čo najviac z predchádzajúcej ekonomickej integrácie Československa, na druhej strane obmedziť náklady rozdelenia a zmierniť nevyhnutný pokles vzájomného obchodu. Menová únia vydržala však len niekoľko týždňov a 8. februára sa uskutočnila menová odľuka. Zriadenie colnej únie uľahčilo nástupníckym štátom právnu sukcesiu do dvojstranných i mnohostranných dohôd a zmlúv, ktorými bola viazaná ČSFR. Väčšinou išlo totiž o automatickú

sukcesiu. Významnou súčasťou zmluvného systému obchodnej politiky oboch republík sa stala Stredoeurópska dohoda o voľnom obchode (CEFTA), podpísaná ešte koncom roku 1992. V zahraničnom obchode ČR so štátmi CEFTA si Slovensko udržiava dominantnú pozíciu. Česká republika je dnes najvýznamnejším obchodným partnerom Slovenska – v roku 1996 absorbovala 31% slovenského vývozu a smerovalo z nej 24,5% slovenského dovozu. Colná únia sa však stretala s viacerými problémami a nefungovala v zmysle klasickej colnej únie, ako napr. Benelux, pretože jej chýba spoločná obchodná politika voči tretím krajinám. **Pre režim vzájomného obchodu medzi oboma krajinami by bola zrejme najväčšou výzvou situácia, keď by sa Česká republika stala členom Európskej únie pred Slovenskom.** Podľa doterajšieho vývoja a podľa rozhodnutia Luxemburského summitu EÚ sa tento scenár zdá veľmi pravdepodobný. Ak by takýto stav skutočne nastal, tak to znamená, že vďaka spoločnej obchodnej politike bude ČR nútená vypovedať zmluvu o colnej únii. Na základe Európskej dohody EÚ a SR bude síce do roku 2001 vytvorené pásmo voľného obchodu, to však nezabezpečuje dôslednú liberalizáciu obchodu s poľnohospodárskymi výrobkami, vzhľadom k aplikácii spoločnej poľnohospodárskej politiky v EÚ (Common Agricultural Policy – CAP). ČR vstupom do EÚ musí túto politiku prijať, pretože menšia liberalizácia vzájomného obchodu by sa dotýkala poľnohospodárskych výrobkov. **Úprava obchodu so SR, ale aj celý komplex vzťahov medzi oboma krajinami, pokiaľ sú v súčasnosti upravené inak ako s ostatnými krajinami, bude asi predstavovať jeden z najproblematickejších bodov pri rokovaniach Českej republiky o podmienkach vstupu do Európskej únie. Dohodnúť, hoci aj na prechodnú dobu, určité zvláštne úpravy bude v oblasti obchodnej politiky, vzhľadom k jednotnému vnútornému trhu v Európskej únii, ťažko realizovateľné.**

Scenár vzájomných vzťahov medzi oboma krajinami nielen v ekonomickej, ale aj politickej, vojenskej a bezpečnostnej oblasti sa bude odvíjať od postoja Slovenskej republiky k procesu vlastnej integrácie do západných štruktúr a s tým súvisiacej realizácie najmä vnútropolitických zmien. Z tohto hľadiska sa dajú načrtnúť tri možné základné scenáre vývoja vzájomných vzťahov. Optimálny scenár znamená, že Slovenská republika akceptuje výhody Európskej únie a ďalších partnerov, podnikne rózne opatrenia pri zabezpečení fungovania právneho štátu a opätovne získa dôveru svojich partnerov. V takom prípade by sa mal zastaviť divergentný pohyb oboch spoločností a rozdiely, ktoré zatiaľ nie sú ešte veľké sa budú opätovne stierať. Takáto zmena urýchli nielen integračné šance Slovenska, ale výrazne zlepší aj vyhliadky partnerov z tzv. Visegrádskej skupiny v rokovaniach s Európskou úniou. Neutrálny scenár, ktorý spočíva v tom, že SR akceptuje len niektoré pripomienky a bude pokračovať v nebezpečnej lícitácii medzi Východom a Západom, síce spomalí divergentný pohyb oboch krajín, avšak nezastaví ho. Pesimistický variant znamená, že vláduca politická elita bude pokračovať vo svojom doterajšom správaní, bude ignorovať pripomienky partnerov a Slovensko a jeho obyvatelia budú nútení znášať rastúcu izolovanosť krajiny. Tento scenár má v sebe zabudované

spočiatku pomalé, neskôr prudko rastúce zhoršovanie ekonomickej situácie, spustenie elektronickej opony (Schengenskej dohody) v rámci 94 percent svojich hraníc a silné vnútropolitické pnutie v rámci krajiny samotnej.

Zodpovedná politická elita sa musí sústrediť na maximálne možné naplnenie optimálneho scenára. Česko-slovenské vzťahy v sebe skrývajú do budúcnosti obrovský potenciál ak obe strany dokážu prekonať traumu z rozdelenia spoločného štátu a zladíť krok pri integrácii do Európskej únie. Tento potenciál nie je len v ekonomickej sfére, ale aj vo sfére kultúry a vzdelávania.

Vzťahy SR a Maďarskej republiky

Vzťahy medzi Slovenskou republikou a susednou Maďarskou republikou patria z viacerých hľadísk medzi kľúčové zahraničnopolitické relácie SR. Slováci a Maďari obývajú spoločný priestor podunajskej kotliny vyše tisíc rokov, čo sa odrazilo na ich kultúrnej previazanosti a spoločných dejinách, ktorých rozličná interpretácia nielen spája, ale aj rozdeľuje. Po rozpade ČSFR nadobudli slovensko-maďarské vzťahy novú dimenziu a nepochybne sa stali najproblematickejšie a najsenzitívnejšie zo všetkých susedských vzťahov Slovenskej republiky. Hranica medzi SR a MR nie je len najdlhšou hranicou oboch štátov, ale spo medzi všetkých slovenských hraníc je historicky najviac posúvanou hranicou. Ďalším faktorom ovplyvňujúcim vzájomnú reláciu je početná maďarská menšina (cca 10 percent obyvateľstva SR) usídlená pozdĺž spoločnej hranice. Od druhej polovice osemdesiatych rokov komplikovali vzájomný vzťah aj otázky spojené s dobudovaním vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros.

Slovenská i maďarská zahraničná politika deklarovala v deväťdesiatych rokoch rovnaké strategické ciele – postupnú inkorporáciu do bezpečnostného systému západnej Európy a integráciu do západoeurópskych politických a ekonomických štruktúr. Tento spoločný strategický cieľ dokázal vo veľkej miere tlmiť vzájomné napätia na oboch stranách a mal nepochybne veľký vplyv na podpísanie slovensko-maďarskej základnej zmluvy v atmosfére konferencie Paktu stability v Matignonskom paláci v Paríži 31. marca 1995. Efekt medzinárodného uznania ochoty SR a MR urovnať svoje vzťahy sa však výrazne znížil odkladaním ratifikácie zmluvy v NR SR (rok po jej podpísaní, v marci 1996), prijatím účelového výkladového dodatku a nedostatkom politickej vôle naplniť literu zmluvy konkrétnymi skutkami. Maďarská elita naopak Západu demonštrovala svoju vôľu po dobrých susedských vzťahoch nielen vo vzťahu k SR, ale aj Rumunsku. Maďarsko sa najmä po Madridskom summite hláv členských štátov NATO a Luxemburskom summite členských krajín EÚ už nemusí sústreďovať na svoj obraz v zahraničí, a preto sa ani nebude natoľko koncentrovať na nové ústretové kroky voči svojmu severnému susedovi. **Treba povedať, že z hľadiska vnútroštátneho politického usporiadania, postavenia na medzinárodnej scéne a vzájomného vnímania obyvateľov má problematika slovensko-maďarských vzťahov v oboch štátoch rôznu váhu. Na Slovensku**

je maďarský fenomén pocíťovaný oveľa silnejšie ako v Maďarsku fenomén slovenský. Z týchto dôvodov by mala mať práve slovenská strana vypracovanú nielen dlhodobú komplexnú stratégiu vzájomných vzťahov, ale aj iniciovať rapprochement. Slovensko-maďarská relácia je čítankovou ukázkou komplexného charakteru zahraničnej politiky, potreby jej koordinácie a prepojenosti s vnútornou politikou.

Riešenie problému slovensko-maďarských vzťahov, a teda problému vzťahov medzi Bratislavou a Budapešťou, sa do značnej miery odvíja od vzťahov Slovákov a Maďarov na Slovensku, čiže od vzťahov slovenskej väčšiny a maďarskej menšiny. Predstavujú kardinálny slovenský vnútropolitický problém. Kým neexistuje primeraná komunikácia medzi maďarskou politickou elitou reprezentujúcou hlasy etnických Maďarov, občanov SR, a slovenskou politickou elitou a kým strach slovenskej politickej elity alebo zneužívanie obáv etnických Slovákov bráni plnej participácii slovenských Maďarov na politickej moci a prevzatiu časti politickej a morálnej zodpovednosti za vývoj Slovenskej republiky, bude tento problém pretrvávať. **Ak bude absentovať rovnícestný slovensko-maďarský dialóg a spolupráca v rámci Slovenska, nedá sa očakávať ani významné zlepšenie vzťahov medzi SR a MR. Prepojenie s vnútornou slovenskou politikou a fakt, že tieto otázky sa dotýkajú oblasti školstva, kultúry aj sociálnej sféry dáva otázke slovensko-maďarského súžitia a dobrých vzťahov komplexný charakter a vyžaduje si stratégiu, ktorá svojím horizontom ďaleko prekračuje jedno volebné obdobie.**

Problém súžitia menšiny a väčšiny v Slovenskej republike sa dotýka fundamentálnej otázky budovania štátu. Snaha o národný centralistický štát vytvára prirodzene hostilné prostredie pre menšiny, nielen etnické, ale akékoľvek. Možným liekom na to je decentralizácia a regionalizácia, budovanie samosprávnej demokracie, zloženej z optimálneho počtu autonómnych/samosprávnych jednotiek založených na územnom princípe. To je aj v súlade s procesom európskej integrácie, ktorý kladie dôraz na princíp subsidiarity. Vytváranie tzv. euro-regiónov a cezhraničná spolupráca tvoria dôležitú súčasť celkového integračného procesu.

Zlepšenie vzťahov medzi slovenskou väčšinou a maďarskou menšinou na Slovensku je teda conditio sine qua non pre prechod na novú, vyššiu kvalitu bilaterálnych vzťahov medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou, avšak je len jedným aspektom mnohohrstevnatých vzťahov medzi dvoma krajinami a dvoma spoločenstvami. Vzájomné vzťahy majú svoj významný bezpečnostný, ekonomický a kultúrny rozmer. V bezpečnostnej oblasti existuje dobrá spolupráca medzi armádami oboch štátov, či už na bilaterálnej báze alebo v rámci programu Partnerstvo za mier. Slovensko, ktoré sa nevzdalo svojej ambícii stať sa členom Severoatlantickej aliancie by malo v tejto spolupráci pokračovať, resp. ju vo vlastnom záujme rozvinúť. Každý tesnejší vzťah s krajinou aliancie alebo jej budúcim členom približuje SR k Západu a vytvára imidž kooperatívneho partnera. Bohužiaľ, v súčasnosti obe armády zápasia s podobnými problémami, najmä s nedostatkom finančných prostriedkov. V bezpečnostnej oblasti je dôležitá aj spolu-

práca rezortov vnútra zameraná na boj proti organizovanému zločinu, distribúcii drog, ilegálnej migrácii osôb a iným nebezpečným javom. Osobitný význam tejto spolupráce vyplýva už z jednoduchého faktu, že SR má spomedzi svojich susedov najdlhšiu hranicu práve s Maďarskom.

Napriek faktu, že ide o dva susedné štáty, ktorých národy navyše prešli veľkú časť svojej histórie spoločne, je nevyhnutné vykonať nesmierne veľa práce na poli vzájomného spoznávania sa, minimalizácie vplyvu zlých stereotypov, schém a vzájomných predsudkov. To si vyžaduje množstvo cielavedomej drobnej práce, pri ktorej veľká zodpovednosť leží nielen na politických elitách, ale na bedrách slovenskej aj maďarskej inteligencie. Časť týchto skupín, ktorá nežije v zajatí akýchsi národných bludov, musí cielavedome pracovať na budovaní dôvery a vzájomnej empatie v radoch obyčajných občanov. Povinnosťou zdravej časti inteligencie je paralyzovať manipulačné snahy (vnútropoliticky motivované) typu „sťahovanie obyvateľstva“, „revízia Trianonu“ a pod. Vhodným spôsobom by k tomu mohli prispieť kultúrne výmeny, výmeny študentov, spoločné vedecké projekty, podpora regionálnej a cezhraničnej spolupráce, ako aj spolupráca mimovládnych organizácií v oboch krajinách. **Vlády by mohli túto spoluprácu stimulovať vytvorením spoločného Slovensko-maďarského fondu, ktorý by aktivity tohto typu financoval.**

Vzťahy SR a Poľskej republiky

Poľsko má od faktického znovuzískania nezávislosti v roku 1989 jasne definované národné záujmy a z nich vyplývajúcu príkladnú zahraničnú politiku. Začiatkom deväťdesiatych rokov dokázalo dosiahnuť výborné vzťahy so znovu-zjednoteným Nemeckom, napriek historickým problémom, ktoré zaťažovali vzťahy oboch národov. V čase, keď predstavitelia Západu rokovali len s Michailom Gorbačovom, poľská diplomacia udržiavala čulé kontakty aj s Borisom Jelcinom a Leonidom Kravčukom. Výsledkom bolo, že Poľská republika ako prvá krajina na svete uznala nezávislosť Ukrajiny a dnes sú jej vzťahy s Ukrajinou považované za žiaduci model. Po rozpade Českej a Slovenskej federatívnej republiky sa dostalo Poľsko na úroveň regionálnej mocnosti a bolo ťahúňom procesov rozširovania NATO aj Európskej únie na východ.

Slovenská republika má s Poľskom nekonfliktné, historicky prakticky nepoznačené vzťahy. Poľsko sa vo svojej histórii definovalo najmä na osi východ-západ, a tak južný sused (resp. susedia) zostával často akoby v závetrí. V súčasnosti je však Slovenská republika, poznačená svojimi vnútropolitickými problémami, pre Poľsko a napĺňanie jeho zahraničnopolitických cieľov problematickým partnerom. Tak ako v prípade Českej republiky a Maďarska sa bude úroveň vzťahov s Poľskou republikou do značnej miery odvíjať od integračných snáh Slovenskej republiky. Z poľského hľadiska môže byť problematický aj vzťah, ktorý sa v období 1995–1998 utváral medzi SR a Ruskou federáciou, pretože pre tretiu stranu nie je jasné o aký charakter spolupráce medzi týmito dvoma krajinami ide. Z hľadiska

európskej a transatlantickej bezpečnosti hrá Poľsko významnú úlohu v regióne a je kľúčovým štátom v prvej vlnе rozširovania Severoatlantickej aliancie. K tomu sa pridáva aj faktor pomerne silnej poľskej lobby v USA. Možný užší vzťah medzi Poľskom a Slovenskou republikou by v sebe niesol nielen výhodu „váhy“ Poľska na medzinárodnej scéne, ale oproti vzťahom s Budapešťou a Prahou je väčšia šanca, že takáto pomoc by bola na Slovensku vnímaná ako úprimná a nezištná. Slovensko môže Poľsku ponúknuť ako protihodnotu pomoc pri „stredo-europeizácii“ Ukrajiny a posilniť tak vlastným pričinením stabilitu v regióne.

Stabilitu posilňuje aj vzájomná vojenská spolupráca, ktorej základy sú položené v zmluve z roku 1993. Obe armády spolupracujú v otázkach transformácie armád, vedeckej a technickej spolupráce, konverzie zbrojného priemyslu a implementácie programu Partnerstvo za mier. Oba rezorty obrany dali zelenú cezhraničnej spolupráci medzi Krakovským vojenským okruhom a 2. zborom Armády SR sídliačim v Prešove a spoluprácu nadviazali aj obe vojenské akadémie. Obe strany majú záujem o spoluprácu v budovaní telekomunikačných systémov, vývoji radarových techník ako aj modernizácii bojových tankov. Slovensko je súčasťou spoločného projektu regionálnej obrany, vrátane budovania integrovaného systému kontroly vzdušného priestoru.

Významným prvkom v susedských vzťahoch je cezhraničná spolupráca a budovanie euroregiónov. Zlepšenie cezhraničnej spolupráce a otvorenie väčšieho množstva hraničných priechodov posilní ekonomiku pohraničných oblastí a v praktickej rovine umožňuje lepšie spoznávanie sa oboch národov. Na oboch stranách je niekoľko regiónov, ktoré k sebe navzájom silno gravitujú: Oblasť Zywiec v Poľsku a Orava a Kysuce na Slovensku, Euroregión Tatry, dve kúpeľné a ozdravovacie strediská s dlhou tradíciou vzájomných vzťahov – Krynica a Bardejov a Karpatský euroregión, ku ktorému však slovenská strana neprístupuje veľmi konštruktívne.

Slovenská republika má vo svojich integračných snahách v Poľsku silného partnera vo všetkých oblastiach. Spolu s ním by sa malo podieľať na budovaní regionálnej stability nielen cez vzájomnú spoluprácu, ale povedzme aj koordinovanú stratégiu voči svojmu najväčšiemu susedovi – Ukrajine. Slovenská republika by mala posilniť sľubne sa rozvíjajúcu cezhraničnú spoluprácu a preložiť patovú situáciu slovenskej účasti v Karpatskom euroregióne. Dôležitá je aj kooperácia v oblasti školstva, vzdelávania a kultúry, kde Poliaci tradične disponujú silným potenciálom a vzhľadom na jazykovú príbuznosť má takáto spolupráca veľkú perspektívu.

Vzťahy SR a Rakúskej republiky

Rakúsko, napriek tomu, že má so Slovenskou republikou krátke geografické hranice zohráva mimoriadny význam nielen v obojstranných bilaterálnych reláciách, ale aj v širšom regionálnom, geopolitickom a geoeconomickom pohľade na strednú Európu. Rakúsko je jediným susedom SR, ktorý je plnohodnotným

členom EÚ, a vlastne cez Rakúsko sa tak stávame susedmi EÚ, politického a ekonomického spoločenstva do ktorého sa snažíme integrovať. Zároveň nás s Rakúskom spája spoločná historická a kultúrna stredoeurópska tradícia z čias existencie habsburskej mnohonárodnostnej monarchie. Táto tradícia, ktorá bohužiaľ nie je zatiaľ slovenskou politickou elitou nejako nostrifikovaná alebo revitalizovaná, môže mať pre obe krajiny veľký význam pri vzájomnom sa približovaní a zároveň príprave na fungovanie v multietnickom a multikultúrnom prostredí integrovanej Európy. V tomto smere by obe krajiny mohli využiť pre akúsi exkluzivitu vzájomných vzťahov aj fakt, že v celej Európe neexistujú iné dve krajiny, ktoré by mali v takej geografickej blízkosti postavené hlavné mestá. Koooperácia Bratislavy a Viedne môže priniesť reálne úspechy nielen v kultúrnej oblasti, ale aj v oblasti ekonomickej, v podnikateľskej sfére, v bankovníctve, v oblasti turistického ruchu etc. Aby však takéto väzby fungovali, aby sa mohli rozvíjať rôzne spoločné ekonomické projekty, je potrebná veľmi dobrá susedská koooperácia na politickej úrovni. Doteraz ju však brzdili vnútropolitické problémy s demokratickou tranzíciou na Slovensku. Prítom poprední rakúski politici boli počas celého obdobia zostrených vzťahov demokratického Západu a SR hádam najviac konsenzuálnymi partnermi, ktorí mali skutočný záujem o demokratický a stabilný vývin SR. Tento záujem, podobne ako v ostatných susedských krajinách, je samozrejme motivovaný záujmom o vlastnú bezpečnosť a stabilizované prostredie, ktoré nebude hrozbou. Slovenská politická reprezentácia by mala takúto prirodzenú motiváciu využiť a snažiť sa svojich rakúskych partnerov získať pre svoje ciele a národné záujmy, s tým aby sa Rakúsko stalo v prostredí EÚ nielen ich hovorcom, ale aj výrazným presadzovateľom. Rakúsko má pomerne najnovšie skúsenosti so vstupom do EÚ a negociáciami s Európskou komisiou. Slovenská strana by sa mala snažiť získať toto know-how a to vo všetkých oblastiach, ktoré preňho pripadajú do úvahy – v poľnohospodárstve, ťažkom priemysle, chemickom priemysle, transferoch cez krajinu etc. Napríklad členom Európskej komisie zodpovedným za poľnohospodárstvo je rakúsky politik Fischler. Samozrejme pri aktuálnom vývine si musí slovenská strana uvedomiť, že podmienky vstupu sa kontinuálne vyvíjajú a postupne modifikujú. EÚ je stále pulzujúci a vyvíjajúci sa politicko-ekonomický útvar. Preto možno budú už pre SR v mnohom aktuálnejšie poznatky našich susedov (ČR, Maďarsko a Poľsko) pri ich rokovaniach o vstupe do EÚ a to nielen z hľadiska už spomenutého vývinu v EÚ, ale aj väčšej podobnosti vnútorných podmienok medzi SR a týmito susedmi.

Pre Slovensko je veľmi dôležité pozorne sledovať vnútropolitickú diskusiu prebiehajúcu medzi politickými stranami Rakúska o možnosti vstupu do NATO. Zároveň je treba veľmi precízne monitorovať názory bruselskej centrály NATO k týmto procesom. Rakúsko ako jediná krajina, ktorá občas vyslala signály o záujme vstupu do NATO nebolo definitívne zaradené do nejakých skupín z hľadiska postupnosti. Slovensko bolo podobne z hľadiska strategických plánov definitívne vypustené na madridskom summite z prvej skupiny, ale nezaradilo sa do druhej či tretej. Preto ak by sa situácia začala vyvíjať rýchlejšie s Rakúskom,

bolo by možné hovoriť o akomsi medzikole vstupu do NATO, ktoré by tvorili Rakúsko a Slovensko. Zatiaľ je to len iluzórna možnosť, ktorú by však rakúski a slovenskí politici spolu s analytikmi NATO mali prerokovať. Jej niektoré výhody pre NATO sú viac než zjavné, geostrategická mapa po prvom rozšírení NATO o tri krajiny nebude z hľadiska územnej i komunikačnej homogenity výhodná, skôr naopak. Prijatie Rakúska a Slovenska do členských radov NATO však doplní vynechané „diery“ a tak bude môcť región strednej Európy vystupovať ako plnointegrovane a komplementárne obranné spoločenstvo, ktoré sa stane ďalším pilierom bezpečnosti na území Európy.

Slovenská politická elita sa nesmie vyhnúť ani ďalším citlivým miestam v bilaterálnych vzťahoch s Rakúskom. Najzávažnejším problémom v tejto relácii je odmietavé stanovisko rakúskych politikov k existencii prípadne dostavbe niektorých jadrových energetických zariadení. Chúlostivým problémom je tu najmä dostavba jadrovej elektrárne Mochovce – pričom ako kompromis zo slovenskej strany možno brať, že po dostavbe tejto jadrovej elektrárne budú staršie typy odstavené. V tejto oblasti je treba udržiavať s rakúskou stranou plnohodnotný dialóg na politickej aj na expertnej úrovni a umožniť rakúskym odborníkom vstup a kontrolu bezpečnostných zariadení na prebiehajúcej dostavbe Mochoviec. Slovenská strana sa musí snažiť na jednej strane presvedčiť rakúskych partnerov o nevyhnutnosti dostavby tejto elektrárne z hľadiska energetickej potreby SR, na druhej strane je však povinná nielen voči všetkým susedným krajinám, ale najmä obyvateľstvu vlastnej krajiny zabezpečiť čo najvyššiu kvalitu bezpečnostného zariadenia. Ak by z tejto stránky vznikali problémy, slovenská strana musí prehodnotiť aj niektoré predchádzajúce kontrakty obchodného charakteru a zabezpečiť v spolupráci s medzinárodnými špičkovými firmami taký kredit tejto stavby, aby nevznikli akékoľvek pochyby o kvalite a bezpečnosti projektu.

Vzťahy SR a Ukrajinskej republiky

Ukrajina je najväčším susedom SR, čo sa týka územnej rozlohy i počtu populácie. Napriek tomu, že základná zmluva o dobrom susedstve a spolupráci medzi Ukrajinou a SR bola podpísaná prezidentmi L. Kravčukom a M. Kováčom ešte v lete roku 1993 v Kyjeve, prvá oficiálna návšteva vtedajšieho ukrajinského ministra zahraničných vecí A. Zlenka v Bratislave sa uskutočnila až vo februári 1994 a prvé oficiálne rokovanie vládnych delegácií vedených premiérmi sa uskutočnilo až v júni 1995 v Kyjeve – dva roky po podpise základnej zmluvy. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o susedné krajiny, je to prinajmenšom nezvyčajne dlhá diplomatická odmlka. Slovenský prístup voči svojmu východnému susedovi, charakterizuje okrem iného i skutočnosť, že od júna 1996 SR nemá diplomatické zastúpenie v Kyjeve na úrovni veľvyslanca. Navyše Ukrajina zostáva pre väčšinu slovenskej politickej verejnosti, nehovoriac už o laickej, stále ešte neznámou krajinou. Ani jedno slovenské masmédiu nemá v Kyjeve stáleho spravodajcu (platí to i naopak) a aj to málo informácií o Ukrajine, ktoré sa na

Slovensko dostanú, pochádza v drvivej väčšine z Moskvy.

Pre slovenskú optiku nazerania na význam Ukrajiny bolo typické, že k jej – obrazne povedané – „objaveniu“ došlo až v roku 1995, a aj to iba v súvislosti s jej významom pre rozvoj slovenských vzťahov s Ruskou federáciou. Povedané ústami podpredsedu slovenskej vlády S. Kozlíka počas prvého rokovania vlád v júni 1995 v Kyjeve: „Ukrajina je pre nás bránou k ruskému trhu a jej priepustnosť sa musí aspoň zdesaťnásobiť“. Ukrajina ním bola hodnotená ako „brána k niečomu, resp. niekomu“, nie ako partner hodný pozornosti sám o sebe.

V slovenskom prístupe k Ukrajine došlo k pozitívnemu posunu až v druhej polovici roka 1995. Vtom čase bola SR jediným susedom Ukrajiny so stagnujúcou obchodnou výmenou. Zatiaľ čo obchodný obrat Ukrajiny s Maďarskom, Poľskom a Ruskom nepretržite stúpala, so SR dlhodobo stagnovala, miestami dokonca klesala.

Ak zohľadníme slabý všeobecný informačný základ dvojstranných vzťahov, neobsadenosť postu slovenského veľvyslanca v Kyjeve od júna 1996, pomalý rast obchodnej výmeny, dlhotrvajúce neriešenie slovenskej účasti pri dostavbe Krivorožského kombinátu v Dolinskej, môžeme konštatovať, že **úroveň a kvalita slovensko-ukrajinských vzťahov na politickej úrovni sa v súčasnosti nachádza na veľmi nízkom stupni.**

Pritom vzťahy s Ukrajinou majú pre slovenskú zahraničnú politiku význam najmenej v troch základných rovinách – bilaterálnej, východoeurópskej a stredoeurópskej. Procesy, ktoré prebiehajú na Ukrajine môžu priamo ovplyvniť medzinárodné postavenie SR i presadzovanie slovenských záujmov. **Preto je potrebné prelomiť informačnú bariéru a zlepšiť informačnú štruktúru vzájomných vzťahov.** Budovanie štandardných bilaterálnych vzťahov sa musí opierať o dostatočne informovanú verejnosť, aby zostalo čo najmenej miesta pre „tajnú diplomáciu“.

Zlepšenie slovensko-ukrajinských vzťahov predpokladá okrem iného i zmenu postoja SR vo vzťahu k rozvoju cezhraničnej spolupráce v rámci Karpatského euroregiónu. Je to zatiaľ jediný projekt cezhraničnej spolupráce, v rámci ktorého sa môže rozvíjať spolupráca prihraničných regiónov západnej Ukrajiny a severovýchodného Slovenska. V rámci stabilizácie situácie pri svojich hraniciach, Slovensko a Ukrajina musia vo vzájomnom záujme vyriešiť i rusínsku otázku. Základom pre takéto riešenie musí byť rešpektovanie slobodnej voľby etnickej identity časti obyvateľstva žijúceho pri spoločných hraniciach. Iba takéto riešenie môže eliminovať hrozbu rastu etnického napätia a potenciálne málo žiaducu možnosť pre intervenciu tretích strán.

Slovensko a Ukrajina majú vo východnej Európe spoločné záujmy. Tieto záujmy sa týkajú – minimálne – porovnateľného postavenia v tranzite energetických surovín z Ruska, a perspektívne, i z oblasti Kaspického mora. Slovensko a Ukrajina by mali koordinovať postupy pri presadzovaní svojich záujmov v tomto smere navonok voči tretím stranám. Takáto koordinácia zatiaľ viditeľne absentuje a neprispieva k naplňaniu záujmov oboch strán. Koordinácia politiky

s Ukrajinou v oblasti tranzitu energetických surovín na európske trhy by prispela k zrovnováženiu slovenskej východnej politiky. Rozvoj vzťahov s Ukrajinou by umožnil dosiahnutie tohto strategického cieľa slovenskej zahraničnej politiky.

Ak bude Ukrajina úspešne pokračovať v transformačnom procese a nadviaže na úspešný rozvoj vzťahov so západnými integračnými štruktúrami (podobne ako v rokoch 1995-1996) v strednodobej perspektíve sa stane jednou z kľúčových krajín strednej a východnej Európy. Bez ohľadu na to, či Slovensko získa členstvo v NATO a EÚ v prvej vlne, Ukrajina sa stane jedným z jeho najdôležitejších partnerov v regióne strednej Európy. Ak si Slovensko chce zachovať perspektívu členstva v západných štruktúrach a stať sa konštruktívnym partnerom, musí ukázať schopnosť byť nielen konzumentom stability a prosperity, ale i partnerom schopným niesť regionálnu zodpovednosť, vrátane rozvoja vzťahov so susedmi. Aj z tohto hľadiska bude musieť zásadným spôsobom prehodnotiť svoje doterajšie vzťahy s Ukrajinou.

5. KLÚČOVÉ BILATERÁLNE VZŤAHY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Spolková republika Nemecko

SRN sa veľkosťou svojho územia, ľudským a ekonomickým potenciálom radí k najväčším európskym krajinám. Pre SR zostáva dôležitým faktom, že SRN predstavuje mocnosť, ktorá tradične výrazne ovplyvňovala dianie v regióne strednej a východnej Európy a bude ho v najbližšom období ovplyvňovať naďalej.

SRN má mimoriadny politický a ekonomický vplyv v EÚ. Stalo sa takmer eufemistickým príslovím tvrdenie, že SRN je motorom európskej integrácie. Tento fakt nie je dôležitý len pre vývin EÚ, ale aj pre Nemecko samotné. Idea európskej integrácie je totiž odpoveďou aj na samotnú „nemeckú otázku“ – ako môže taký veľký štát existovať v strede Európy bez toho, aby ohrozoval pokojný vývin okolitých krajín (prihliadnuc k tragickým európskym skúsenostiam s Nemeckom v poslednom storočí). Preto celkový ďalší úspešný vývin európskej integrácie je dôležitý aj pre vývin a postavenie zjednoteného Nemecka.

Po prvej vlne rozšírenia NATO o tri stredoeurópske krajiny a rozšírení EÚ o päť kandidátov sa vytvorí nová špecifická situácia, keď Nemecko po desaťročiach opustí svoju rizikóvu a traumatizujúcu polohu na kraji západného sveta a úlohu nárazníkových štátov preberú Poľsko, Česká republika a Maďarsko. S týmto faktom, ako aj s faktom vnútorných ekonomických problémov, ktoré sú následkom zjednotenia Nemecka bude súvisieť predpokladané zoslabenie intenzity nemeckej angažovanosti sa na východ od svojich hraníc v najbližšom časovom horizonte. Celkovou prioritou pre Nemcov bude v tomto období riešenie problémov EÚ, ktoré sa budú objavovať zároveň s realizáciou vnútorných štrukturálnych reforiem únie. Bude záležať na celkovom vývine vnútri EÚ, ako aj na výslednom efekte zapojenia nových krajín do NATO a EÚ a zároveň na budúcom charaktere vzťahov Západu a Ruska, kedy sa západné krajiny rozhodnú pre ďalšiu vlnu rozširovania. Nemci, ktorí vo vlastnom bezpečnostnom záujme tak vehementne presadzovali prvú vlnu rozšírenia už sami nemusia tento masívny tlak na EÚ a NATO reprízovať.

Samozrejme, aj zvyšné krajiny strednej Európy budú objektom záujmu SRN. Týka sa to aj Balkánu a pobaltských krajín, kde Nemci majú tiež svoje záväzky. Nemci už v predchádzajúcom období prezentovali svoju mienku, že majú eminentný záujem o stabilné pomery v priestore stredného Dunaja (čím nepriamo ukazovali svoju podporu Maďarsku). Túto argumentáciu musí slovenská strana využívať pri vzájomných rokovaniach a presviedčať nemeckých partnerov, že podoba strednej Európy po prvom rozšírení NATO neposkytuje komplexnú stabilitu, a to aj krajinám, ktoré sú formálne v pásme stability. Práve cez vynechané krajiny (Slovensko, Rumunsko) sa môže do tohto pásma infiltrovať bezpeč-

nostrná nestabilita v jej dnešných podobách – napr. možná eskalácia interetnických konfliktov, medzinárodný organizovaný zločin, migrácie obyvateľstva z ohrozených krajín. Slovenskí politici a diplomati v tomto musia utvrdzovať nemeckých politikov, že ani novovytvorený bezpečnostný „vankúš“ či ochranný prstenec – „Sperrgurtel“ – zo spomínaných troch krajín nie je účinným bezpečnostným valom pre Nemcov, a že potenciálne ohrozenia tohto typu sa môžu v budúcnosti negatívne odraziť aj v nemeckom prostredí. Jedinou odpoveďou na tieto ohrozenia je ďalšie posúvanie bezpečnostných štruktúr ďalej na východ, k čomu by Nemci mali prispieť a zároveň kontinuálne poskytovanie stabilizačnej politickej i ekonomickej podpory tým krajinám, ktoré nie sú zahrnuté v bezpečnostných a politicko-ekonomických štruktúrach (NATO, EÚ).

Slovensko sa po neprijatí do euroatlantických štruktúr ocitlo na rozhraní. Nemci nespochybňovali historickú a kultúrnu príslušnosť Slovenska do strednej Európy, práve naopak, ale poukazovali na problémy Slovenska s demokratickou tranzíciou a na dvojaký prístup k eurointegrácii a koketovanie s Ruskom. Slováci sa sami diskvalifikovali aj v očiach Nemcov. Preto bude dôležité v najbližšej budúcnosti uskutočňovať reformy, ktoré uvedú parlamentnú demokraciu a právny štát do ich skutočnej podoby, ale zároveň sa aj jednoznačne dištancovať od neštandardnej politiky voči Rusku a pestovaniu špeciálnych vzťahov s týmto zatiaľ politicky nevykryštalizovaným štátom. Dištancovanie sa od predošlej slovenskej politiky voči Rusku musí byť nemeckej strane veľmi jasne a opakovane artikulované.

Dlhodobým problémom v slovensko-nemeckých bilaterálnych vzťahoch bola absencia bilaterálnych rokovaní slovenského premiéra a nemeckého kancelára. **Jedna z prvých ciest nového slovenského predsedu vlády by mala smerovať do Nemecka. Po opätovnom naštartovaní demokratických reforiem a obnove fungovania právneho štátu, by mala slovenská strana pripraviť pôdu pre návštevu nemeckého kancelára v Bratislave. Keďže Nemecko je najsilnejším štátom Európskej únie, bola by tak SR vyjadrená podpora nielen z nemeckej strany, ale aj zo strany Európskej únie.**

V Nemecku, ale aj v EÚ, hrajú významnú úlohu politické strany. Z hľadiska národnoštátnych záujmov SR je dôležité dosiahnuť zhodu medzi parlamentnými politickými stranami v zahraničnej politike a postupocho voči Nemecku ako kľúčovému partnerovi. Politické strany na Slovensku by mali priebežne udržiavať a zintenzívňovať kontakty so svojimi parlamentnými partnermi v SRN, informovať ich o dianí na Slovensku a udržiavať záujem nemeckých partnerov o slovenskú problematiku. Zároveň však musia svoju stratégiu vzájomne koordinovať a vyhnúť sa problémom, ktoré by na nemeckej strane mohli viesť rozpor v niektorých parciálnych otázkach medzi vládnu koalíciu a opozíciu. Kvalitná predpríprava v niektorých otázkach by tak mohla do budúcnosti pripraviť dobrý stranícko-frakčný konsenzus pri rokovaníach so Slovenskom.

Slovenská strana by sa nemala obmedziť len na federálnu úroveň Bonnu/Berlína, ale kooperovať aj s jednotlivými spolkovými krajinami. Prioritne sa treba zamerať na tie spolkové krajiny, ktoré už majú v tej či onej miere nadvia-

zané kontakty a isté skúsenosti so Slovenskou republikou. Ide predovšetkým o Badensko-Wrtembersko, Hessensko, Brandebursko, Sasko a Bavorsko.

Otázka odškodnenia slovenských obetí nacionálosocialistickej perzekúcie nesmie byť zo vzájomných rokovani odsunutá. Táto otázka je o to naliehavejšia, že fyzický vek čakateľov na odškodnenie je veľmi vysoký. Podľa odhadu slovenskej strany ide o 13 385 ľudí. SR musí v týchto rokovaniach jednoznačne trvať na tom, že je právnym sukcesorom Československa, ktoré bolo v druhej svetovej vojne na strane víťaznej koalície. Slovenská politická elita musí jednoznačne odmietnuť akékoľvek náznaky z nemeckej strany, že Slovensko je v inej historickej situácii ako napr. česká strana, s ktorou sa o tejto veci rokuje od uzavretia česko-nemeckej deklarácie. Tu je dôležité, aby sa slovenskí politici a diplomati odvolávali na vyhlásenie NR SR z 3. 12. 1992 (Vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky k parlamentom a národom sveta), v ktorom sa jednoznačne konštatovalo nástupníctvo SR po ČSFR a sukcedovanie do bilaterálnych a multilaterálnych zmlúv uzavretých ešte ČSFR.

Spojené štáty americké

Spojené štáty americké (USA) ako globálna superveľmoc, líder NATO a garant európskej bezpečnosti predstavuje jedného z kľúčových adresátov slovenskej zahraničnej politiky. USA majú v súčasnosti prevahu v štyroch rozhodujúcich oblastiach globálnej moci: vo vojenskej oblasti má ako jediná krajina skutočne globálny dosah, ekonomicky je lokomotívou globálneho rastu, aj keď v niektorých aspektoch jej konkurujú Japonsko a SRN, má technologickú prevahu v rozhodujúcich oblastiach inovácií a kultúrne má dosah neporovnateľný s ktoroukoľvek krajinou na svete. Kombinácia týchto štyroch aspektov z nich vytvára jedinú globálnu superveľmoc. Vzhľadom na široké záujmy americkej zahraničnej politiky nie je možné predpokladať, že by Slovensko tvorilo v jej ZP samostatnú kapitolu. Slovensko je vnímané v USA ako jedna z postkomunistických krajín a súčasť stredoeurópskej oblasti. Slovensko je vnímané z hľadiska celkových záujmov USA v Európe.

Fundamentálnym záujmom USA v Európe je prevencia objavenia sa nového nepriateľského hegemóna alebo možného hegemóna, ktorý by mohol priamo ohroziť bezpečnosť USA, ako to bolo v prípade nacistického Nemecka alebo sovietskeho Ruska. Nemecko, ktoré po porážkach vo dvoch svetových vojnách uskutočnilo vnútorné demokratické reformy a integrovalo sa s ostatnými krajinami do NATO a Európskej únie, v súčasnosti neprestavuje takéto ohrozenie, napriek tomu, že má v Európe relatívne silnú pozíciu. Iné potenciálne ohrozenie predstavuje Rusko. Po páde komunizmu a rozpade Sovietskeho zväzu sa schopnosť Ruska (a aj jeho vôľa) ohroziť USA výrazne znížila, hoci v budúcnosti sa nedá vylúčiť znovuobjavenie sa Ruska ako potenciálneho ohrozenia. Významným problémom pre USA je otázka zabránenia šírenia zbraní hromadného ničenia – nukleárných, chemických, biologických, v postsovietskom priestore.

Okrem základných bezpečnostných záujmov v Európe majú USA aj všeobecný záujem o podporu a rozšírenie spoločenstva krajín s demokratickým politickým systémom a ekonomikou slobodného trhu. Po druhej svetovej vojne bol tento záujem jedným z rozhodujúcich determinantov politiky USA voči západnej Európe. Po páde komunizmu majú USA dôležitý, ak nie vitálny, záujem o rozšírenie tohto spoločenstva štátov cez podporu transformácie postkomunistických krajín v strednej a východnej Európe a v bývalom Sovietskom zväze. **Nástroje použité na naplnenie tohto záujmu nie sú primárne vojenské, ale bezpečnostná prítomnosť USA v Európe je široko vnímaná ako napomáhajúca podpore priaznivého ekonomického a politického vývoja – podobne ako Severoatlantická aliancia pomohla v päťdesiatych rokoch západnej Európe dosiahnuť stabilitu a prosperitu.**

Bezpečnostná prítomnosť USA v Európe je primárne zdôvodnená bezpečnosťou Európy ako takej, ale prispieva aj k schopnosti Spojených štátov presunúť sily do iných regiónov, najmä do Afriky a na Stredný východ. Severoatlantická rada sa dohodla na významných politických a inštitucionálnych zmenách, ktoré vytvárajú bázu pre budúce „out of area“ aktivity v spolupráci s európskymi spojencami.

Spojené štáty majú tiež významné ekonomické záujmy v západnej Európe a narastajúce ekonomické záujmy v strednej a východnej Európe a v bývalom Sovietskom zväze. Európska únia je najväčším obchodným partnerom USA s 22,8% exportu a 19,7% importu. Západná Európa je aj najväčším cieľom priamych zahraničných investícií USA. Aj investície USA v strednej a východnej Európe a bývalom Sovietskom zväze rýchlo narastajú a sú základnými prvkami globálnych stratégií amerických firiem v oblastiach energetiky, automobilového priemyslu a spotrebného tovaru. Okrem priamych ekonomických záujmov USA majú veľký záujem aj na spolupráci s európskymi krajinami v zoskupeniach ako sú napr. G-7/8, G-10 a Organizácia pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) pri riadení globálnej ekonomiky.

Slovenským záujmom pri rokovaniach so Spojenými štátmi americkými je najmä získať podporu USA pre členstvo Slovenskej republiky v NATO a OECD. Predstavitelia USA síce na všetkých úrovniach potvrdzovali, v súlade so svojim celoeurópskym zámerom, záujem o hladký proces integrácie SR do európskych a transatlantických štruktúr, avšak zároveň vytrvalo poukazovali na negatívne momenty, ktoré prerastajú rámec bežný vo fungujúcich demokraciách. O svojich obavách informovali slovenskú stranu viacerými spôsobmi pričom najostrejší z nich bol formou demaršu vláde Slovenskej republiky v roku 1995. Slovenská strana na tieto upozornenia a žiadosti reagovala tým, že ich zľahčovala, resp. obviňovala americkú stranu z nedostatočných a jednostranných informácií a prakticky na ne nereagovala. Výsledok sa dostal na Madridskom summite NATO v júli 1997, kde SR nefigurovala nielen na zozname krajín prizvaných vstúpiť do aliancie, ale nebola spomenutá ani ako horúci kandidát na prípadné druhé kolo rozšírenia aliancie. Slovensko nevyuži-

lo svoju šancu stať sa členom aliancie spolu so svojimi susedmi v regióne a nevyužilo ani silný tlak, ktorý bol vyvíjaný na Kongres USA zo strany ostatných budúcich členov. Samo nebude schopné vyvinúť taký koncentrovaný tlak a bude musieť čakať na ostatné krajiny v regióne, kým budú pripravené, rovnako ako na rozhodnutie členských krajín aliancie o druhom kole rozšírenia. Slovensko musí pristúpiť k požadovaným zmenám v legislatíve, odstrániť kontroverzné zákony a legislatívne návrhy v NR SR a zmenu spôsobu vládnutia na nekonfrontačný (spolupráca, resp. minimálne komunikácia s politickými oponentmi, etnickými menšinami etc.). Po vykonaní týchto základných zmien sa musí vo vzťahu k USA Slovensko sústrediť na intenzívne ovplyvňovanie americkej administratívy, Kongresu a verejnej mienky. Je potrebné pokračovať v doposiaľ úspešnej spolupráci armád oboch štátov, či už v širšom rámci programu Partnerstvo za mier alebo na bilaterálnej báze. Slovenská republika má prirodzený záujem aj o rozvoj ekonomickej spolupráce a mala by vytvoriť priaznivé podmienky pre vstup amerického kapitálu a investícií. Tým by sa prirodzene zvýšil celkový záujem USA o Slovenskú republiku.

Francúzsko

Francúzsko spolu so Spolkovou republikou Nemecko tvorí základnú os dnešnej Európskej únie. Spolu s Nemeckom Francúzsko najsilnejšie presadzuje víziu zjednotenej Európy a snaží sa tak o zmenu status quo. Žiadne rozhodnutie európskej „Pätnástky“ nie je možné prijať bez francúzskeho súhlasu a podpory. Z tohto hľadiska patrí Francúzsko ku kľúčovým bilaterálnym partnerom Slovenskej republiky.

Francúzske záujmy v strednej Európe nie sú také silné ako nemecké, sústreďujú sa skôr do stredomorskej oblasti a krajín Maghrebu. Napriek tomu Francúzsko deklaruje záujem aj o túto oblasť a podporuje rozšírenie Európskej únie, aj keď kladie dôraz na nevyhnutné inštitucionálne zmeny vnútri Únie ešte pred jej rozšírením. Spomedzi stredoeurópskych kandidátov na vstup do Únie Francúzsko najmä z politických a bezpečnostných dôvodov podporuje Poľsko. Praktickým prejavom tejto podpory je aj vznik tzv. Weimarskej trojky Francúzsko-Nemecko-Poľsko, ktorá by mala v budúcnosti tvoriť chrbtovú kosť európskej bezpečnosti. Francúzsko podporovalo aj širší variant rozšírenia Severoatlantickej aliancie, kde protežovalo najmä vstup strategicky dôležitého, ale ekonomicky relatívne slabého Rumunska. Slovensko by malo v otázke svojho vstupu do Aliancie vo Francúzsku prirodzeného spojenca a podporovateľa.

V záujme SR je posilniť najmä hospodárske prepojenia s Francúzskom a priťahovať väčšie množstvo francúzskych kapitálových investícií na Slovensko. Pomerne silné aktivity vyvíjajú obe krajiny v oblasti kultúrnej spolupráce, ale aj tu existujú možnosti zlepšenia, najmä čo sa týka prezentácie slovenskej kultúry vo

Francúzsku.

Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska

Spojené kráľovstvo historicky patrí ku kľúčovým aktérom zahraničnej politiky nielen na európskom kontinente, ale v svetovom meradle. Vyjadruje to okrem iného aj fakt, že patrí medzi päť krajín so stálym miestom v Bezpečnostnej rade OSN. Britská zahraničná politika prešla v dvadsiatom storočí obrovským vývojom – od zahraničnej politiky najväčšej koloniálnej krajiny ku zahraničnej politike členskej krajiny Európskej únie. Ak v šesťdesiatych rokoch exportovala Veľká Británia väčšinu svojich tovarov do bývalých kolónií a len 20 percent do Európy, tak v súčasnosti vyše polovice britského exportu smeruje do Európy. Napriek tomuto trendu ostáva Veľká Británia pomerne rezervovaná voči kontinentálnym, najmä francúzsko-nemeckým, plánom európskej integrácie a kladie dôraz na medzivládny charakter spolupráce v rámci EÚ.

V oblasti bezpečnosti Veľká Británia spolu so Spojenými štátmi presadzuje čo najširšiu euroatlantickú spoluprácu resp. partnerstvo. Vďaka tomuto postoju a svojej prirodzenej medzinárodnopolitickej váhe predstavuje Veľká Británia silný hlas v rámci Severoatlantickej aliancie. Veľká Británia podporuje rozšírenie Aliancie o štáty strednej a východnej Európy ako posilnenie európskej bezpečnosti, ale aj s predstavou, že tieto štáty, najmä Poľsko, posilnia transatlantický rozmer spolupráce v oblasti bezpečnosti. V tomto prípade chápe krajiny stredoeurópskeho regiónu ako prirodzených spojencov pri napĺňaní svojej predstavy bezpečnosti v Európe. V oblasti európskej integrácie podporuje vstup krajín strednej a východnej Európy aj preto, že počíta s tým, že štáty s relatívne čerstvo nadobudnutou suverenitou sa jej nebudú ľahko vzdávať a podporia britský dôraz na medzivládny charakter fungovania v rámci Európskej únie.

Vďaka členstvu vo významných medzinárodných organizáciách a svojmu medzinárodnému postaveniu predstavuje Veľká Británia pre Slovensko jedného z kľúčových partnerov v oblasti multilaterálnych vzťahov a usiluje sa o jej podporu na rôznych medzinárodných fórach. **V oblasti bilaterálnej spolupráce je pre Slovensko významná britská pomoc v oblasti privatizácie (spomedzi členských krajín EÚ má Veľká Británia najväčšie skúsenosti z tejto oblasti), deregulácie a zahraničných investícií. Napriek tomu, že sa Veľká Británia nepripojila v prvej fáze k Európskej menovej únii, Londýn ostáva jedným z najvýznamnejších svetových finančných a podnikateľských centier čo by sa malo odraziť aj na diplomatickom zastúpení SR v Londýne a vzájomných vzťahoch na rôznych úrovniach.**

Významným problémom v rokoch 1997-1998 v bilaterálnych vzťahoch medzi Veľkou Britániou a Slovenskou republikou bol masový exodus slovenský Rómov do Veľkej Británie so žiadosťou o udelenie azylu. Slovenskí Rómovia, podobne ako českí, vytvorili mimoriadne komplikovanú situáciu v prístavných mestách juhovýchodného Anglicka. Táto situácia si vyžaduje jasné kroky zo slovenskej strany, najmä zo strany vlády, ktorá nedokázala adekvátne reagovať na vzniknutý problém. Pri ďalšom masovom exode by totiž britská strana mohla

pristúpiť k zavedeniu vízovej povinnosti pre občanov SR. Prípadné znovuzavedenie vízovej povinnosti nie je možné vnímať ako krátkodobý jav a nepochybne by to znamenalo výrazné zhoršenie vzájomných vzťahov. Na tomto prípade je opätovne možné poukázať na úzku prepojenosť domácej a zahraničnej politiky.

Taliansko

Potenciál slovensko-talianskych vzťahov meraný geografickou vzdialenosťou (napr. Bratislava – Benátky) a spoločnými záujmami zostáva naďalej značne nevyužitý. Najmä priemyselný sever Talianska predstavuje jednu z najsilnejších hospodárskych oblastí v Európe a mohla by sa s ním rozvinúť užšia ekonomická spolupráca. Taliansko po roku 1989 zažilo politické otrasy, ktoré postihli a ohrozili rýchlosť Talianska v rámci Európskej integrácie. Vážnosť domácej politickej situácie odvrátila pozornosť od otázok zahraničnej politiky. Napriek tomu je Taliansko významným štátom v rámci Európskej únie a jedným zo štátov, ktoré pristúpili k projektu spoločnej európskej meny. Taliansku, podobne ako Nemecku, by rozšírenie zóny stability do strednej Európy prinieslo nepochybne dlhodobý zisk. Preto podporuje rozšírenie Európskej únie o asociované štáty. Pre Slovensko je významná spolupráca s Talianskou republikou v rámci regionálneho združenia Stredoeurópska iniciatíva.

Vatikán

Pre Slovenskú republiku, ktorej väčšina obyvateľstva sa hlási ku katolíckemu vierovyznaniu a Cirkev v nej má tradične silné postavenie, patria vzťahy so Svätou Stolicou k zvlášť významným. Potvrdili to aj dve návštevy pápeža Jána Pavla II. na Slovensku po roku 1989 ako aj časté návštevy slovenských politikov vo Vatikáne. V službách Vatikánu pôsobia viacerí úspešní Slováci, ktorí ovplyvňujú činnosť Cirkvi na Slovensku. Tá hrá dôležitú úlohu v procese duchovnej obnovy slovenského národa a môže významne napomôcť mentálnemu prerodu spoločnosti od socialistického štátneho paternalizmu k spoločenstvu ľudí chápujúcich význam slobody a individuálnej zodpovednosti. Vzhľadom na tradične dobré vzťahy by Vatikán mohol výrazne pomôcť Slovensku presadiť sa na medzinárodnej scéne.

Ruská federácia

Charakteristickým znakom slovensko-ruských vzťahov je obrovská východisková disproporcia vzájomného pomeru obidvoch partnerov, ktorá je predpokladom de facto nerovného partnerstva. Z tejto disproporcie zákonite vyplýva obsahová rozdielnosť záujmov v bilaterálnych vzťahoch. Rusko nie je

závislé od slovenskej hospodárskej produkcie a obchodnej výmeny so Slovenskom. Na druhej strane sa to isté nedá tvrdiť o závislosti Slovenska od ruských energetických surovín (je to najmä ropa, plyn, jadrové palivo). Slovensko sice slúži ako strategicky významná tranzitná krajina pre dodávky ruskej ropy a plynu do západnej Európy, avšak pre Rusko nie je jedinou tranzitnou možnosťou. Rusko predstavuje obrovský trh, ktorý v perspektíve ponúka pre slovenské podnikateľské kruhy takmer neobmedzené možnosti. Pre Rusko je zasa malý slovenský trh prakticky bezvýznamný. To isté platí i pri porovnávaní bezpečnostných parametrov oboch partnerov. Pre Rusko nepredstavuje Slovensko akúkoľvek, ani len imaginárnu vojenskú hrozbu. V opačnom prípade sa to isté tvrdiť nedá, pretože Rusko disponuje vojenským potenciálom, schopným bezpečnosť Slovenska reálne ohroziť. Ak v prípade Slovenska je možné predpokladať predovšetkým prirodzený ekonomický záujem o rozvoj vzájomných vzťahov, v prípade Ruska je tento záujem z hľadiska výhodnosti zanedbateľný. Pre Rusko majú vzťahy so Slovenskom predovšetkým politicko-strategický rozmer, vnímaný v širšom, minimálne stredo-európskom kontexte. Pri vzťahoch so Slovenskom Rusko sleduje predovšetkým svoje záujmy v regióne strednej Európy.

Slovenská zahraničná politika sa musí zbaviť ilúzie o modelovosti vzťahov s Ruskom. Tieto vzťahy je potrebné štandardizovať na klasické bilaterálne vzťahy. Predpokladom je oddelenie ekonomických aspektov spolupráce od politických a bezpečnostných. Pragmatizmu týchto vzťahov je potrebné pridať skutočný ekonomický rozmer vytvorením priaznivého rámca pre aktivity slovenských podnikateľských subjektov, v žiadnom prípade však nie za cenu politických záväzkov štátu alebo integračne chápanej politiky, ktorá k takýmto záväzkom zákonite smeruje. Inštitucionalizácia slovensko-ruských ekonomických vzťahov, sledujúca vytvorenie zóny voľného obchodu, alebo (tým skôr) colnej únie, je nezlučiteľná s hospodárskou integráciou SR do EÚ a ďalšími medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky (WTO, CEFTA, colná únia s ČR).

Strategickou úlohou Slovenska zostáva diverzifikácia dodávok energetických surovín. Časť hospodárskej loby, spojená so spracovaním a tranzitom lacných ruských surovín, zo súčasného stavu profituje a nemá záujem o jeho zmenu. Táto krátkodobá výhoda je nielenže postavená nad všetko (o politických a bezpečnostných záujmoch štátu nehovoriac), ale ohrozuje i postavenie Slovenska v rámci ekonomického priestoru Európskej únie. Slovensko-ruské hospodárske vzťahy treba v najväčšej možnej miere stransparentniť a eliminovať stav, keď majú záujmové hospodárske skupiny možnosť nadradiť svoje vlastné krátkodobé záujmy nad dlhodobé záujmy štátu. Pri tom je potrebné vychádzať z faktu, že Slovensko má predimenzovaný ekonomický potenciál a potrebuje exportovať. To je možné iba na solventný trh EÚ. Ruský trh, resp. trhy krajín SNŠ sú síce pre Slovensko v dlhodobom horizonte perspektívne, avšak nie v súčasnosti alebo strednodobej budúcnosti.

V oblasti bezpečnosti by sa Slovensko malo zbaviť nebezpečnej ilúzie o mož-

nosti neutrality s podporou Ruska. Nielenže by prípadná neutralita nezaručila bezpečnosť SR, ale ani ako medzinárodne uznaná a rešpektovaná nie je v súčasnosti realizovateľná. Pod diskusiami o neutralite na Slovensku, resp. vážnosťou slovenskej bezpečnostnej politiky v otázkach rozširovania NATO a pod. je ruský diplomatický podpis najčitateľnejší. Táto problematika predstavuje v bilaterálnych vzťahoch so Slovenskom kvintesenciu ruského politického záujmu.

Pre budovanie štandardných vzťahov s Ruskom je dôležité, aby neboli zaťažené mýtom o slovanskej vzájomnosti. Ten je dôsledkom nezrealizovaných politických očakávaní v slovenských dejinách a prežíva v časti slovenskej intelektuálnej elity. Mýtus slovanskej vzájomnosti nemôže slúžiť ako argument na zmenu koncepcie zahraničnej politiky SR. Nestačí hovoriť o slovanskom bratstve a priori a vychádzať z neho pri formovaní zahraničnej politiky.

Slovenská diplomacia by sa mala snažiť vyvážiť svoje vzťahy s Moskvou i Kyjevom. Medzi Ukrajinou a Ruskom existuje množstvo nevyriešených konfliktných otázok, ktoré posúvajú ich vzájomné vzťahy do roviny prinajmenšom chladných vzťahov. Jednoznačná a nekritická preferencia sa môže Slovensku vypomstiť, pretože nie Rusko, ale Ukrajina je bezprostredným susedom Slovenska. V nestabilnom východnom priestore je rizikové stavať na jednu kartu, nech sa zdá akokoľvek silná, resp. evokovať v jednom zo strategických východných aktérov (a Ukrajina ním bezpochyby je) prinajmenšom nejasné pocity.

Ruská federácia je krajinou, s ktorou Slovensko podpísalo najväčší počet bilaterálnych zmlúv od získania nezávislosti v roku 1993 – počet nových zmlúv dosiahol zhruba 80. K týmto zmluvám je potrebné prirátať 112 platných z čias čs. federácie. Celá táto zmluvná základňa si zasluhuje dôkladnú inventarizáciu. Nie je potrebné všetky zmluvy prehodnotiť, iba tie, ktoré brzdia a blokujú realizáciu základných zahraničnopolitických cieľov slovenskej vlády v súlade s jej stále platným programovým vyhlásením.

ZÁVER

Slovenská republika si od svojho vzniku ako priority zahraničnopolitického programu vytýčila vstup do západných politických, ekonomických a bezpečnostných štruktúr, reprezentovaných najmä Severoatlantickou alianciou, Európskou úniou, Západoeurópskou úniou a Organizáciou pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD). V porovnaní so svojimi bezprostrednými susedmi možno konštatovať, že Slovenská republika v rokoch 1994-1998 neuspela na medzinárodnom poli. Česká republika, Maďarsko aj Poľsko sú členmi OECD, boli prizvané do NATO a začali bilaterálne medzivládne konferencie o vstupe do Európskej únie. Hlavným dôvodom, prečo SR nedostala pozvania do tých istých organizácií ako jej susedia bolo nesplnenie základných politických kritérií, čiže domáca politická situácia. **Nepochybne jedným z hlavných dôvodov integračného zlyhania v rokoch 1994-1998 však bolo aj nepochopenie významu zahraničnej politiky pre existenciu štátu a naplnenie jeho základných záujmov.**

Slovenská republika, ako malá krajina s nedostatkom domácich surovinných zdrojov a výrazne proexportnou ekonomikou, potrebuje mať silnú zahraničnú politiku. Jej prvoradým predpokladom je zhoda politických strán zastúpených v parlamente v otázke národnoštátnych záujmov a priorít zahraničnej politiky. Tieto záujmy a priority musia byť nadradené domácim politickým zápasom. Silná zahraničná politika musí byť **realistická** v hodnotení svojich možností, musí sa opierať o fakty a nepodliehať ilúziám. Najmä nie tej najnebezpečnejšej – o vlastnom význame. Slovensko je najmenším štátom spomedzi svojich susedov, ako taký má prirodzenú snahu hľadať spojencov a spoluprácu. Musí iniciatívne vystupovať a mapovať spoločné záujmy s inými krajinami, jeho politika musí byť **aktívna**. Zahraničná politika štátu musí byť **integrálna**, odrážať národné záujmy a dotýkať sa viacerých oblastí – politika, hospodárstvo, kultúra, školstvo. Pri jej úspešnej realizácii je nevyhnutné, aby jej hlavní aktéri – Kancelária prezidenta, Úrad vlády SR, Ministerstvo zahraničných vecí SR, Zahraničný výbor NR SR, ostatné inštitúcie štátnej správy, ako Ministerstvo obrany, Ministerstvo hospodárstva, Ministerstvo financií, Ministerstvo školstva, Ministerstvo kultúry atď. konali vo vzájomnom súlade, aby bola zahraničná politika **koordinovaná**. V Slovenskej zahraničnej politike musí prevažovať stratégia nad taktikou, dlhodobá vízia a záujem štátu (občanov SR) nad krátkodobými záujmami partikulárnych skupín. Najvýznamnejšie ciele zahraničnej politiky SR majú **dlhodobý charakter**. Preto je nevyhnutné zabezpečiť ich kontinuitu a praktické napĺňanie aj pri výmene politických elit pri moci. Zjednodušene povedané, vlády prichádzajú a odchádzajú, záujmy štátu a zahraničnopolitické priority zostávajú.

Oproti predchádzajúcim rokom je nevyhnutné posilniť vo vláde postavenie

ministra zahraničných vecí. Vzhľadom na význam zahraničnej politiky pre rozvoj Slovenskej republiky by mal byť minister zároveň podpredsedom vlády. Z hľadiska jednotnej reprezentácie Slovenskej republiky nie je potrebné mať podpredsedu vlády pre Európsku integráciu s nevyjasnenými kompetenciami. Minister zahraničných vecí, posilnený pozíciou podpredsedu vlády, by mal mať dvoch štátnych tajomníkov, z ktorých jeden by bol primárne zodpovedný za oblasť európskej integrácie. Oveľa väčšiu váhu pri formovaní zahraničnej politiky by mal získať aj Zahraničný výbor Národnej rady SR. Na pôde slovenského parlamentu musí vzniknúť základný konsenzus v otázkach zahraničnej politiky. Vzhľadom na spomínaný význam zahraničnej politiky pre SR by mali parlamentné politické strany dôsledne dbať o kvalitný výber členov tohto výboru. Okrem klasických kontrolných funkcií by mal mať aj podstatné slovo pri vysielaní veľvyslancov SR do zahraničia a jeho členovia by mali aktívne objasňovať význam zahraničnopolitických aktivít SR verejnosti.

Predpokladom silnej a efektívnej zahraničnej politiky je jej profesionalizácia. To predpokladá koncepčné budovanie a riadenie jej kľúčových inštitúcií, najmä však Ministerstva zahraničných vecí. Zamestnanci MZV musia byť vyberaní pomocou konkurzov, na základe jazykových znalostí, odborných kritérií, predchádzajúcej kariéry a nie na základe straníckej príslušnosti alebo iných subjektívnych kritérií. Nežiaducim politickým vplyvom v rámci ministerstva a vôbec celej štátnej správy by rozhodne pomohol kvalitný zákon o nezávislej štátnej službe. Ministerstvo by malo dbať, v spolupráci s inými rezortmi – najmä školstva, o prípravu a výchovu nových pracovníkov. Zároveň by malo dbať o obnovenie a rozširovanie vedomostného zázemia už prijatých zamestnancov. Ak si niektorí z pracovníkov MZV sami a dobrovoľne rozširujú kvalifikáciu, malo by to byť zo strany vedenia náležite ocenené. K pracovníkom je treba mať diferencovaný prístup, brániť rutinérstvu, byrokratickým návykom a propagovaniu priemerosti.

Nevyhnutne je potrebné prehodnotiť aj doterajšiu štruktúru Ministerstva zahraničných vecí, funkčnosť jednotlivých odborov a oddelení. Zastupiteľské úrady SR v zahraničí musia byť budované a obsadzované na základe zvolených priorít zahraničnej politiky, pričom kľúčové relácie musia byť posilnené personálne, finančne aj materiálne aj za cenu, že iné menej významné budú oslabené, prípadne zrušené. Posilnené by mali najmä byť zastupiteľské úrady a stále misie v Bruseli, v Bonne, vo Washingtone, v susedných krajinách, v Paríži, Londýne, Ríme a Tokiu.

Dôležitým predpokladom kvalitnej zahraničnej politiky je vytvorenie širokého zázemia, vznik zahraničnopolitickej „community“. Ministerstvo by malo disponovať vlastným inštitútom pre výskum medzinárodných vzťahov, ktorý by bol schopný sledovať dlhodobé trendy vývoja medzinárodnej scény a pripravovať návrhy strednodobých a dlhodobých stratégií SR v oblasti zahraničnej politiky. Ako fórum pre odbornú diskusiu by mohol slúžiť štvrťročník vydávaný týmto inštitútom, ktorý by pomáhal formovať spomínanú „community“ a dával priestor odborníkom rôznej politickej orientácie. Pri svojich zahraničnopolitických roz-

hodnutiach by však politická sféra nemala vychádzať len zo svojich vnútorných zdrojov, z analýz ktoré vypracovala štátna správa, ale konfrontovať svoje názory a predstavy s výsledkami nezávislých pracovísk. Tieto pracoviská by mal štát podporovať prostredníctvom kvalitnej grantovej politiky.

Priority zahraničnej politiky SR zostávajú tie isté, pretože vstupom do západných štruktúr a aktívnou činnosťou v nich dokáže Slovensko zabezpečiť pre svojich občanov dlhodobú bezpečnosť a prosperitu. Aby sa do nich dostalo musí preukázať svojim partnerom vyzretosť a schopnosť prevziať na seba záväzky a zodpovednosť za stabilitu v regióne. Stanovené priority by sa mali prejavíť v konaní nového ministra zahraničných vecí resp. ministerského predsedu. Ich prvé oficiálne zahraničné cesty by mali smerovať do Nemecka a do Poľska. V predchádzajúcich rokoch sa vo vzťahoch s Európskou úniou a NATO negatívne prejavil fakt, že Slovensko si medzi západnými krajinami nevedelo nájsť silného spojenca a takpovediac sponzora pre svoj vstup do týchto inštitúcií. Prirodzeným spojencom tohto typu mohlo byť a v budúcnosti ešte môže byť Nemecko. Aj keď po rozšírení o prvé krajiny na východ od svojich hraníc a pri nevyhnutnosti čeliť problémom vyplývajúcim z nemeckých domácich ťažkostí a prehľbovania európskej integrácie, môže jeho záujem o zvyšné krajiny strednej Európy ochabnúť. Nemecko však stále zostáva motorom integrácie a ekonomicky najsilnejším štátom Únie. Zo slovenského pohľadu navyše zaväži aj fakt, že Nemecko je krajinou s najväčším objemom investícií na Slovensku. Poľská republika ako regionálna mocnosť v strednej Európe môže zohrať významnú úlohu pri predpríprave SR na vstup do NATO a v prebiehajúcom procese demokratizácie. Predurčujú ju na to nielen jej veľkosť a regionálny význam, ale aj fakt, že vzájomné vzťahy SR a PR nie sú historicky zaťažené. Vo vzťahoch s Českou republikou je nevyhnutné spomaliť a zastaviť divergentný pohyb kedysi dvoch častí toho istého štátu. Strategickou prioritou SR je udržať vzájomne výhodnú colnú úniu a posilniť spoluprácu v rámci CEFTA. Česká republika je prirodzeným partnerom a možným spojencom Slovenska vzhľadom na spoločenské, kultúrne, ekonomické a politické prepojenia, ako aj z hľadiska bezpečnostných záujmov. Vzťahy s Maďarskou republikou a otázky maďarskej menšiny v SR sú predmetom častých otázok a obáv medzinárodného spoločenstva adresovaných Slovenskej republike. Slovenská republika by mala využívať každý priestor na spoluprácu s Maďarskom, podporovať vzájomnú ekonomickú previazanosť, cezhraničnú spoluprácu a iniciovať spoločnú dlhodobú stratégiu, ktorá by umožnila hlbšie vzájomné spoznanie a postupné odstraňovanie vzájomných predsudkov. To si vyžaduje v prvom rade vytvoriť domáci politický konsenzus rozhodujúcich politických síl pre takéto riešenie a pretaviť ho do konkrétnych krokov v legislatíve, školstve, kultúre a ďalších oblastiach. Rakúsko je v súčasnosti jediným štátom Európskej únie, ktorý má spoločnú hranicu so Slovenskom a zároveň významným investorom a obchodným partnerom. Pre Rakúsko je však novým a pomerne neznámym susedom v porovnaní s Maďarskom a Českou republikou. Zo slovenskej strany musí byť vyvinuté maximálne úsilie pre zblíženie politických stanovísk oboch krajín ku kľúčovým otáz-

kam ako aj vzájomné spoznávanie sa obyvateľstva. Mimoriadne dôležité je od-búrať rakúsky pocit ohrozenia domáceho trhu práce prílevom lacnej pracovnej sily zo Slovenska. Veľký potenciál pre spoluprácu je posilnený blízkosťou hlavných miest oboch republík. Ukrajina bude hrať v budúcnosti z hľadiska európskej bezpečnosti významnú úlohu. Jej nezávislosť je zárukou, že Rusko neobnoví svoje imperiálne ambície v Európe. Preto akýkoľvek príspevok SR k jej stabilizácii bude ocenený aj západnými partnermi. Aktívna politika voči Ukrajine a hľadanie prirodzených spoločných záujmov čiastočne vyrovná asymetrickú politiku SR voči Ruskej federácii.

Osobitný význam pre Slovensko majú vzťahy so Spojenými štátmi americkými, ktoré napriek Atlantickému oceánu zostávajú najsilnejšou „európskou“ mocnosťou a jedinou skutočnou globálnou superveľmocou. Získať podporu USA je hlavným predpokladom pre vstup SR do NATO, ale aj výrazne zvyšuje naše šance na členstvo v OECD či dokonca v samotnej Európskej únii. Spomedzi ostatných krajín Európskej únie (okrem Nemecka a Rakúska) je pre SR z politického, ale aj ekonomického hľadiska dôležité mať čo najlepšie vzťahy s Francúzskom, Spojeným kráľovstvom Veľkej Británie a Severného Írska a Talianskom. Stredné a menšie štáty Únie – Holandsko, Belgicko, Luxembursko, Dánsko, Švédsko, Španielsko, Portugalsko, Fínsko, Grécko a Írsko môžu nájsť so Slovenskom zhodu vo viacerých otázkach dotýkajúcich sa rozširovania, ale aj reformy únie. Slovensko s nimi musí čulo komunikovať a hľadať partnerov so spoločným záujmom pre spoluprácu. Medzi kľúčové bilaterálne relácie SR patrí vzťah s Ruskou federáciou. Rusko je pre Slovensko prakticky výhradným dodávateľom strategických surovín a potenciálnym trhom. Spolupráca s Ruskou federáciou by mala byť založená na vzájomne výhodných pragmatických ekonomických vzťahoch, ktoré by však nedostávali Slovensko do pozície jednostrannej závislosti, eventuálne prerastajúcej do závislosti politickej. V tomto duchu je nevyhnutné citlivo prehodnotiť existujúcu rozsiahlu zmluvnú bázu vzájomných vzťahov.

Kvalitná zahraničná politika a upevňovanie postavenia SR na medzinárodnej scéne patria k prioritám budovania štátu preto by jej mala patriť primeraná politická pozornosť. Zvýšený akcent na zahraničnú politiku vyplýva aj z potreby prekonania absencie zahraničnopolitického myslenia v doterajšej slovenskej histórii. Slovensko malo len veľmi málo politických mysliteľov, ktorí dokázali prekonať úzky provincializmus a ochranársky inštinkt. Namiesto toho na Slovensku prevažoval izolacionizmus, často namierený proti Západu a idealizovali sa domáce pomery, čo viedlo k falošným pocitom výlučnosti a sebestačnosti. Ak chce moderné Slovensko uspieť v medzinárodnej konkurencii, a to je jeho jediná šanca, musí prekonať tieto falošné predstavy, otvoriť sa vonkajším vplyvom a prostredníctvom profesionálnej zahraničnej politiky so zázemím informovanej verejnosti presadzovať svoje prirodzené záujmy na medzinárodnom poli.